

**kiitollisuus
kunnioitus
kohtuus**

**Suomen evankelis-
luterilaisen kirkon
ilmasto-ohjelma**

Kiitollisuus, kunnioitus, kohtuus

Suomen evankelis- luterilaisen kirkon ilmasto-ohjelma

Tilaukset:
Julkaisu- ja AV-myynti
PL 185, 00161 Helsinki
Puh. (09) 1802 315
Faksi (09) 1802 454
julkaisumyynti@evl.fi

ISSN 1237-279X

ISBN 978-951-789-260-5 (nid.)

ISBN 978-951-789-261-2 (PDF)

Kuvat: Shutterstock
Ulkoasu ja taitto:
Ad Helena Oy | Helena Lyytikäinen

Paino: Esa Print Oy, Lahti
1200 kpl, 6.2008

Sisällys

Esipuhe.....	6
Kirkkohallitukselle.....	8
Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ilmasto-ohjelma.....	11
1. Johdanto	11
2. Teologisia lähtökohtia	17
2.1. Kulttuurihistoriallinen katsaus: Miten länsimaisen ihmisen luontosuhde on muovautunut?.....	17
2.2. Raamattu ympäristövastuun ja muutosvoiman lähteenä	22
2.3. Kirkon ilmasto-ohjelman teologiset ja eettiset perusteet.....	32
3. Suositukset.....	42
3.1. Suositukset seurakunnille	42
3.2. Suositukset kirkon jäsenille	52
3.3. Suositukset kirkon hallinnolle.....	57
3.4. Suositukset kirkon palvelu- ja lähetysjärjestöille sekä Kirkon Ulkomaanavulle.....	59
3.5. Haasteet suomalaiselle yhteiskunnalle.....	60
Liitteet:	
1. Muiden Kirkkojen sekä kirkkoliittojen kannanottoja ilmastokysymykseen	62
2. Nuorten aikuisten ehdotuksia Kirkkohallitukselle	65

ESIPUHE

Meille juuri nyt eläville ihmisille on sälyttynyt ennen kokematon vastuu tulevaisuudesta. Mitä nyt teemme tai jätämme tekemättä, vaikuttaa tulevien sukupolvien, lastemme ja lastenlastemme, samoin koko Jumalan luomakunnan elämään. Eräät merkittävät asiantuntijat arvioivat, että meillä on enää kymmenen vuotta aikaa kääntää tuhoisaa kehityksen suuntaa ja ryhtyä toimiin ilmastomuutoksen hillitsemiseksi rajoittamalla toden teolla kasvihuonekaasujen päästöjä. Jos emme ota tuona aikana haastetta vakavissamme, tarvitaan vielä vaikeampia ja radikaalimpia toimenpiteitä. Niidenkään vaikuttavuudesta ei olisi enää takeita.

Oma kirkkomme on yhdessä muiden kristillisten kirkkojen kanssa ottanut ilmastomuutoksen haasteen vakavasti. Kirkot ovat jo vuosia pitäneet ilmastomuutosta pahimpana ympäristökriisinä. Huoli nousee maailmanlaajan kirkon kokemuksista. Ilmastomuutos iskee ensin ja kovimmin jo nyt kaikkein haavoittuvimpiin ihmisiin ja kansoihin. Se saa aikaan tulvia ja kuivuutta, jotka vaarantavat miljoonien Etelän köyhien ihmisten elämän.

Ilmasto-ohjelmassa on kouriintuntuvia suosituksia kirkon keskushallinnolle, seurakunnille ja myös jäsenille. Niiden avulla voidaan olla kantamassa vastuuta ilmastomuutoksen hillitsemiseksi. Nämä ohjeet eivät välttämättä poikkea muiden toimijoiden antamista ohjeista, mutta ne ovat tärkeitä kirkolle ja sen jäsenille.

Kirkolla on kuitenkin myös omaa annettavaa ilmastotalkoisiin. Nimenomaan ihmiskunnan yhteisistä talkoista on nyt kysymys. Kristillinen uskomme puhuttelee järjen lisäksi myös sydäntä. Ilmasto-ohjelman otsikossa on kolme sanaa: kiitollisuus, kunnioitus, kohtuus. Syyllisyys on lamauttavaa, se saa pysähtymään. Kiitollisuus Jumalan hyviä lahjoja kohtaan sen sijaan saa meidät liikkeelle. Kiitollisuus herättää ihmisen kunnioittamaan ratkaisuisaan luonnon omaa tasapainoa sekä ylistämään Luojaa hänen lahjoistaan.

Toinen tärkeä sana on kunnioitus. Ilmasto-ohjelmassa todetaan, että luomakunnassa läsnä oleva Jumala tekee luodun osalliseksi pyhyydestään. Ihminen suhtautuu pyhään kunnioituksen, ihmettelyn ja myös pelon tuntein. Kunnioitus on jotakin muuta kuin luomakunnan rajoittamaton hyväksikäyttäminen. Tämä asenne saa meidät näkemään ihmisen osana luontoa, se rajoittaa ihmisen luontaista ahneutta ja suuntaa huomion vastuullisempaan elämään luomakunnan jäsenenä.

Ilmastomuutos on haaste yksityiselle kristitylle miettiä omaa elämäntapaansa. Kristillinen sanoma on vuosisatoja korostanut, että hyvän elämän edellytykset eivät ole ensisijaisesti riippuvaisia aineellisesta kulutuksesta. Kun tietyt perustavat tarpeet on tyydytetty, todellinen elämän ilo tulee rakkaista ihmisistä ja meitä ympäröivän luomakunnan rikkaudesta, jotka ovat Jumalan suurta lahjaa. Siksi aineel-

lisen vaurauden tavoittelussa tulisi etsiä kohtuullisuutta. Kirkon ilmasto-ohjelma kehottaakin kirkon jäseniä pohtimaan nyt sitä, miten he voivat muuttaa omaa elämäntapaansa niin, että se vastaa ilmastonmuutoksen esittämään haasteeseen. Näissä ohjeissa kirkko luottaa ympäristökysymysten asiantuntijoihin.

Kirkon ilmasto-ohjelma kutsuu seurakunnat, kirkon keskushallinnon ja myös kirkon jäsenet mukaan ilmastotalkoisiin. Me emme onneksi lähde liikkeelle tyhjältä pöydältä. Kirkolla on oma seurakuntia varten räätälöity ympäristöjärjestelmänsä, Kirkon ympäristödiplomi. Sen on suorittanut jo noin sata seurakuntaa, ja monet uudet seurakunnat ovat tulossa mukaan. Nyt järjestelmä on päivitetty ottamaan huomioon entistä syvemmin ilmastonmuutoksen todellisuuden. Meitä kutsutaan ennen kaikkea kolmeen asiaan: kiitollisuuteen hyvän Jumalan lahjoista, kunnioittamaan elämää ja Jumalan luomakuntaa sekä etsimään kohtuullista elämäntapaa.

Turussa 3.6.2008

Jukka Paarma
Arkipiispa

Kirkkohallitukselle

Kirkolliskokouksen kevätistuntokaudella 2007 käsiteltiin edustaja-aloite 1/2007, joka koski kirkon ilmasto-ohjelman laatimista. Aloitteessa todettiin, että globaalia ilmastomuutoksesta ja sen vaikutuksista on tullut merkittävä teema suomalaisessa julkisessa keskustelussa. Ihmisen aiheuttaman koko luomakuntaa uhkaavan ympäristötuhon hidastaminen edellyttää syvälleikäviä muutoksia suhtautumisessa luontoon. Koska kirkoilla ja kristillisellä teologialla on ympäristökeskustelussa merkittävä rooli arvovaikuttajana, kirkkojen on tarkasteltava omaa perinnettään kriittisesti, jotta se ei tahtomattaan levittäisi ympäristön kannalta vahingollisia ajattelumalleja. Kirkon olisi luotava ympäristönäkökulmat huomioon ottavaa raamatun- ja opintulkintaa. Kirkon pitäisi myös omista lähtökohdistaan käsin osallistua yhteiskunnassa käytävään eettiseen keskusteluun ja omassa käytännön toiminnassaan suosia valintoja, jotka hidastavat ilmastomuutosta. Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi kirkkohallituksen tulisi perustaa asiantuntijatyöryhmä, jonka tehtäväksi annettaisiin kirkon ilmasto-ohjelman laadinta.

Kirkolliskokouskäsitteilyn pohjana oli perustevaliokunnan mietintö 1/2007. Sen mukaan ilmastomuutoksen torjunta on yhteiskunnallinen kysymys, jonka ratkaisemiseksi kirkolla ei ole omia erityisiä keinoja. Tämän vuoksi kirkon tulee tässä asiassa pyrkiä tekemään yhteistyötä poliittisten päättäjien, viranomaisten ja muiden yhteiskunnallisten toimijoiden kanssa. Kirkko voi olla edistämässä yhteiskunnassa asetettujen ilmastonsuojelupäämäärien toteuttamista vaikuttamalla asenteisiin ja sitoutumalla omassa käytännön toiminnassaan ilmastomuutoksen hillitsemiseen. Osallistumalla ilmastomuutoksen torjuntaan kirkko myös osoittaa, että kristittyjen on kannettava vastuuta yhteiskunnallisten kysymysten hoidosta. Valiokunta totesi, että ilmastomuutos on osoittautunut uhaksi koko maapallon ekosysteemille ja sen torjuminen on ihmiskunnan keskeinen ja vakava haaste. Ilmasto-ohjelman laatimisessa on kyse hankkeesta, joka luontevasti liittyy kirkossa jo käynnissä oleviin ympäristöhankkeisiin. Kirkon ympäristötyö nousee luomisuskosta, ja se kuuluu olennaisena osana kirkon yhteiskuntavastuun toteuttamiseen. Näillä perus-

teilla valiokunta piti aloitetta perusteltuna.

Kirkolliskokous päätti 11.5.2007 perustevaliokunnan esityksen mukaisesti lähettää aloitteen kirkkohallitukselle valmisteltavaksi ja toimenpiteitä varten.

Kirkkohallitus päätti 15.8.2007 asettaa työryhmän valmistelemaan kirkkohallitukselle 31.3.2008 mennessä esitys Suomen ev.-lut. kirkon ilmasto-ohjelmaksi, joka

- antaa kirkolle, seurakunnille ja kirkon jäsenille selkeitä suosituksia ja
- herättää kirkon näkökulmasta keskustelua ilmastokysymyksistä sekä
- jäsentää ilmastokysymykset kirkon uskoon, oppiin ja elämään.

Kirkkohallitus nimesi työryhmän puheenjohtajaksi hiippakuntadekaani *Ouri Mattilan* ja jäseniksi piispan teologinen sihteeri *Timo Heleniuksen*, TT *Pauliina Kainulaisen*, Suomen luonnonsuojelu-liiton viestintäpäällikkö *Matti Niemisen*, KTM *Sirpa Pietikäisen*, professori *Antti Raunion*, LuK *Hermannin Riikosen*, meteorologi *Markku Seppäsen*, Kirkon Ulkomaanavun (KUA) kehityspolitiikan koordinaattori *Nina Suomalaisen*, kirkon varhaiskasvatuksen sihteeri *Mirkka Torpan* sekä sihteeriksi kirkon yhteiskuntatyön sihteeri *Ilkka Sipiläisen*.

Työryhmä kokoontui yhdeksän kertaa. Työskentelyyn on osallistunut asiantuntijana Kirkon ruotsinkielisen työn keskuksen johtava työalasihteeri *Pia Kummel-Myrskog*. Mirkka Torpan jäätyä virkavapaalle joulukuussa 2007 kokouksiin osallistui hänen sijaisensa nuorisotyön sihteeri *Pekka Tukeva*. Nina Suomalaisen sijaisena on puolestaan toiminut

KUA:n ilmastomuutosasiantuntija *Katri Suomi* vuoden 2008 alusta alkaen.

Asiantuntijoina on Raamattuun ja teologiaan liittyvissä erityiskysymyksissä käytetty professori *Lauri Thurénia*, TT, FM *Pauli M. K. Niemelää* sekä emeritusprofessori *Tuomo Mannermaata*. Käytännön suosituksia seurakuntalaisille laadittaessa on asiantuntijoina käytetty ympäristötoimittaja *Pauli Välimäkeä* ja suosituksia seurakunnille laadittaessa biologi *Marja-Liisa Leinosta*. Erikoistutkija *Heikki Tuomenvirta* Ilmatieteen laitokselta on kommentoinut johdantoluvun ilmastotieteellisiä yksityiskohtia.

Työryhmän tehtävänä oli laatia Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ilmasto-ohjelma. Saatuaan tehtävänsä suoritetuksi työryhmä jättää mietintönsä kunnioittavasti kirkkohallitukselle.

Helsingissä 31. päivänä maaliskuuta 2008

Ouri Mattila
Timo Helenius
Pauliina Kainulainen
Matti Nieminen
Sirpa Pietikäinen
Antti Raunio
Hermannin Riikonen
Markku Seppänen
Nina Suomalainen
Katri Suomi
Pekka Tukeva
Ilkka Sipiläinen

1. Johdanto

Huoli maapallon ilmaston muuttumisesta kasvaa ympäri maailmaa. Myös Suomessa on havahduttu huomaamaan, että monet tapamme ja tottumuksemme uhkaavat ympäristöämme ja meitä itseämme. Entistä useampi kilvoittelee päivittäisten valintojensa kanssa ja kaipaa tukea voidakseen elää ilmastoa ja muuta luontoa säästäen.

Ilmastomuutos on tieteellisesti havaittu tosiasia, jota on tutkittu useita vuosikymmeniä. Jo vuonna 1896 ruotsalainen fyysikko-kemisti Svante Arrhenius ennusti hiilidioksidipäästöjen lämmittävän ilmakehää. Tiedeyhteisö on vuosikymmenten kuluessa saanut entistä enemmän ja yhä huolestuttavampaa tietoa ilmiön voimakkuudesta. Tiedon jakamiseksi päätöksentekijöille hallitustenvälinen ilmastomuutospaneeli IPCC on julkaissut jo neljä laajaa ja yksityiskohtaista raporttia (1990, 1995, 2001 ja 2007). Niiden viesti on selkeä: kasvihuonekaasujen liiallinen päästäminen ilmakehään johtaa vaikeisiin ongelmiin.

Ilmastomuutoksen ennustamiseen sisältyy paljon epävarmuustekijöitä, kuten sään ennustamiseenkin. Suurella varmuudella kuitenkin tiedetään maapallon keskilämpötilan nousevan tämän vuosisadan aikana vähintään yhden asteen, vaikka päästöt lähes lopetettaisiin. Mutta mikäli päästöjen annetaan kasvaa nykyistä tahtia, ilmasto voi lämmetä jopa kuusi astetta. Ihmiskunnan päästöt ovat ratkaiseva tekijä ilmastomuutoksessa.

Lämpenemisen ohella sään ääri-ilmiöt lisääntyvät. Toisaalla tulvii, toisaalla kuivuuskaudet pitenevät. IPCC:n mukaan merenpinta tulee vuosisadan loppuun mennessä nousemaan 20–60 cm, mikä muun muassa pilaa matalalla sijaitsevat viljelymaat ja asumukset. Ilmastomuutoksen vaikutukset näkyvät jo nyt eri puolilla maailmaa, ja ne pahenevat kiihtyvällä vauhdilla. Ensimmäisenä vaikutukset tuntuvat köyhimmissä maissa ja yhteisöissä. Haa-voittuvimpia alueita ovat pienet saarivaltiot, Afrikka, suuret suistot ja arktiset alueet.

Suomessa sekä kesät että erityisesti talvet lämpenevät tuntuvasti. Talvisin sataa nykyistä enemmän, mutta sade tulee enimmäkseen vetenä. Vuosisadan loppupuolella joulut ovat tavallisesti lumettomia suuressa osassa Suomea. Lumipeitteen ohenemisesta huolimatta tulvariski kasvanee rankkasateiden voimistumisen vuoksi.

Ilmastomuutos tulee kalliiksi. Britanniassa vuonna 2006 valmistunut Maailmanpankin entisen pääekonomistin, Sir Nicholas Sternin raportti arvioi, että jos mitään ei tehdä, ilmastomuutos syö ennen pitkää 5–20 % ihmiskunnan bruttokansantuotteesta vuosittain. Se aiheuttaisi maailmantalouden epävakautta, joka heijastuisi voimakkaana myös Suomeen: esimerkiksi ruuan hinta voisi nousta hyvin nopeasti. Jos hillintä- ja sopeutumistoimet kuitenkin aloitetaan toden teolla nyt, riittää kun niihin käyttää keskimäärin 1 % bruttokansantuotteen-

ta. Teknologian kehittäjämajat voivat tällöin jopa hyötyä ilmastonmuutoksesta. Viivytteystä sen sijaan on kaikille pysyvää haittaa, koska ilmakehään päässyt ylimääräinen hiilidioksidi ei häviä sieltä vuosituhansiin.

Ilmastonmuutos vaikuttaa koko luomakunnan hyvinvointiin syvästi ja peruuttamattomasti. Ilmaston lämpeneminen ja äärevöityminen uhkaa elämää sekä suoraan että välillisesti. Useampi sairastuu, moni menettää kotinsa, moni kuolee. Ekosysteemit häiriintyvät, ja merkittävä määrä eliölajeja häviää tyystin. Suomen luonto kokee suuria muutoksia, kun pohjoiset eliölajit väistyvät ja uusia lajeja leviää etelästä. Tuhohyönteiset ja sienitaudit uhkaavat maa- ja metsätaloutta. Muutokset sadannassa vaikuttavat Itämeren suolapitoisuuteen ja kalakan-toihin. Hellekausien piteneminen pahentaa myös sinileväongelmaa. Ilmastonmuutoksella on lukuisia kerrannaisvaikutuksia, joilla edelleen on omat odottamattomat kerrannaisvaikutuksensa.

Vaikeinta on ennustaa ihmisten käyttäytymistä muuttuvissa olosuhteissa. Tiedetään, että useimilla kuivilla alueilla vesipula tulee pahenemaan entisestään, mikä lisää köyhyyttä, sairauksia ja kuolleisuutta. Sen sijaan ei tiedetä, millaisia konflikteja esimerkiksi vesipulasta syntyy ja kuinka monta ihmistä joutuu muuttamaan ilmastonmuutoksen takia. Ympäristöongelmat muutenkin saavat aikaan kasvavaa muuttoliikettä: YK:n arvion mukaan jo tämän vuosikymmenen lopussa ympäristöpakolaisten määrä nousee 50 miljoonaan. Muuttovirrat Afrikasta ja Aasiasta Euroopan unioniin, siis myös Suomeen, tulevat kasvamaan dramaattisesti. Vuosittain mittakaavassa puhutaan luultavasti sadoista miljoonista. Tällainen muuttoliike on ennennäke-

mätöntä eikä sen vaikutuksia yhteiskuntaan osata edes kuvitella. Ilmastonmuutos tekee maailmasta nykyistä epävakamman ja arvaamattomamman.

Jotta pahimmalta välttyttäisiin, on ilmastonmuutosta pakko hillitä. Kirkot ja kansalaisjärjestöt eri puolilla maailmaa vaativat teollisuusmaiden kasvi-huonekaasupäästöjä laskettavaksi oleellisesti ja nopealla aikataululla. Esimerkiksi Norjan luterilaisen kirkon piispat ovat vaatineet maansa hallitukselta välittömiä toimia päästöjen vähentämiseksi. Kirkkojen maailmanneuvoston (KMN) toimeenpanevan komitean julkilausuman mukaan maailman kasvi-huonekaasupäästöt ovat tällä hetkellä kestävää tasoa merkittävästi suuremmat ja niiden vähentäminen vaatii nykyistä voimakkaampia toimenpiteitä.

EU on sitoutunut vähentämään kasvihuonekaasupäästöjään vuoden 1990 tasosta vähintään 20 %:lla vuoteen 2020 mennessä. EU nostaa tavoitteensa 30 %:iin, mikäli muut kehittyneet maat sitoutuvat vastaaviin tavoitteisiin ja taloudellisesti edistyneemmät kehitysmaat sitoutuvat pyrkimykseen riittävässä määrin vastuidensa ja valmiuksiensa mukaisesti. Tulevina vuosikymmeninä päästöjä on vähennettävä edelleen. EU haluaa johtaa kehittyneet maat 60–80 % päästövähennyksiin vuoteen 2050 mennessä. 80 %:n toteutuessa maapallon lämpeneminen jäisi todennäköisesti korkeintaan kahteen celsiusasteeseen. IPCC:n mukaan tämä edellyttää, että valtiot tekevät yhteistyötä ilmastonmuutoksen hillinnässä, teknologinen kehitys on nopeaa, erot kehittyvien ja kehittyneiden maiden välillä tasaantuvat, väestönkasvu taittuu nopeasti ja talouskehitys jatkuu hyvänä niin, että talous suuntautuu tavara-tuotannon sijaan palveluihin ja tietoyhteiskunnan kehittämiseen.

Huomattava on, että kahdenkin asteen lämpenemisen seuraukset ovat varsin vakavia, mutta ihmiskunta kykenee hallitusti sopeutumaan niihin – edellyttäen että kehittyy uutta teknologiaa ja tahoja. Suomen kaltainen rikas kansakunta pystyy kohtuullisen hyvin varautumaan suurempaan lämpenemiseen, kun taas köyhissä maissa mahdollisuudet sopeutua ja varautua ilmastonmuutoksen vaikutuksiin sekä niiden aiheuttamiin katastrofeihin ovat erittäin heikot. Myöskään monet ekosysteemit eivät kestä edes kahden asteen lämpenemistä. Ilmastonmuutos lisänee eriarvoisuutta maailmassa ja vaikeuttaa kehitystavoitteiden saavuttamista, köyhyyden vähentämistä ja luonnon monimuotoisuuden säilyttämistä.

Ilmastonmuutoksen hillitseminen kuuluu kestävään kehitykseen, joka kansankielellä tarkoittaa nykyisten sukupolvien tarpeiden tyydyttämistä vaarantamatta tulevien sukupolvien mahdollisuuksia tyydyttää omia tarpeitaan. Maailmassa vallitsee yksimielisyys siitä, että kestävään kehitykseen on pyrittävä, mutta käytännön politiikassa lyhyen aikajänteen taloudelliset perustelut hallitsevat päätöksentekoa. Yhtenä syynä ilmastonmuutokseen onkin, että taloudellisen kehityksen mittarit eivät yleensä anna riittävästi arvoa sille, että yhteiset hyödykkeet, kuten puhdas vesi tai suotuisat säät, olisivat käytävissä tulevillakin sukupolvilla. Ympäristönsuojelu nähdään usein edelleen kuluna eikä sijoituksena.

Toisaalta taloustieteessä on 1930-luvulta saakka tutkittu kestävä kehitystä, joskin itse termi ”kestävä kehitys” otettiin käyttöön vasta 1980-luvulla. Arkipäivän päätöksissä kestävyysnäkökohdat ovat toistaiseksi saaneet vain vähän jalansijaa. Ilmastonmuutos haastaa nyt yritykset, yhteisöt, poliittiset

päättäjät ja yksityiset ihmiset arvioimaan päätösten vaikutuksia totuttua pitemmällä aikajänteellä. Maksimaalisen talouskasvun sijaan on ryhdyttävä tavoittelemaan kohtuullista kasvua. Se vaatii asennemuutosta, rohkeita poliittisia päätöksiä ja tarmokkuutta tarpeellisten uudistusten toteuttamisessa.

Sternin raportti suosittelee erityisesti kolmea toimenpidettä kasvihuonekaasupäästöjen vähentämiseksi. Ensimmäinen on, että päättäjät maksavat päästöistään oikeudenmukaisen hinnan. Kiiton pöytäkirjaan sisältyvä päästökauppamekanismi on yksi edistysaskel, jonka kautta osa teollisuusmaiden kasvihuonekaasupäästöistä on saatu ilmenemään kustannuksina, joita on syytä vähentää. Ympäristöverojen korotusten kautta päästöjen kustannuksia on alettu tuoda myös monille päästökaupan ulkopuolisille aloille, esimerkiksi liikenteeseen. Lisäksi monet yritykset ja järjestöt ottavat vastaan vapaaehtoisia maksuja, joiden tuotto suunnataan ilmastonmuutoksen hillitsemiseen ja muutokseen so-

peutumiseen. Maapallon mittakaavassa tilanne on kuitenkin edelleen se, että nykyiset sukupolvet ja teollisuusmaat jättävät päästöjänsä täyden hinnan maksamatta ja velkaantuvat näin tuleville sukupolville ja kehittyville maille.

Toinen Sternin raportin suositus on ekotehokkaan teknologian nopea kehitys ja käyttöönotto. Menestyäkseen uusi teknologia vaatii tietoista tukea yhtä lailla julkishallinnolta, yrityksiltä kuin kuluttajiltakin. Samalla on pidettävä mielessä, että teknologia ei yksin riitä ratkaisuksi ilmastonmuutokseen, vaan myös elämäntapojen on muututtava. Esimerkiksi energian käytön on teollisuusmaissa käännytävä lähivuosina laskuun, jotta fossiilisista polttoaineista pystytään luopumaan riittävän nopeasti.

Näitä kahta suositusta Suomen evankelis-luterilainen kirkko voi noudattaa omissa käytännöissään ja keskustelupuheenvuoroissaan, kuten muutkin yhteiskunnan toimijat. Sen sijaan erityisellä tavalla kirkkoa koskee Sternin raportin kolmas suositus raivata esteet, jotka hidastavat tapojen muuttamista. Siihen kirkolla on jotain aivan erityistä, sen omasta perinteestä nousevaa annettavaa.

Tässä ohjelmassa kirkko esittää konkreettisia suosituksia kaikille jäsenilleen sekä hallinnolleen seurakuntatasolta kirkolliskokoukseen saakka. Lisäksi ohjelmassa avataan keskustelua muuhun yhteiskuntaan päin, sillä ilmastonmuutoksen hillintä edellyttää tiivistä yhteistyötä. Ohjelman tärkein anti kuitenkin liittyy siihen, mitä kirkko voi tarjota asenteiden ja elämäntapojen muuttamisen tueksi. Ilmastonmuutoksen huolen keskellä ilmasto-ohjelman yläotsikko *”Kiitollisuus, kunnioitus, kohtuus”* kiteyttää Suomen evankelis-luterilaisen kirkon käsitksen siitä, mihin ihmistä kutsutaan.

KIRJALLISUUTTA

Climate Change 2007. Synthesis Report.
Hallitustenvälinen ilmastopaneeli IPCC 2007.
www.ipcc.ch/ipccreports/ar4-syr.htm

The Economics of Climate Change. Stern Review,
Cambridge University Press 2006.
<http://tinyurl.com/ye5to7>

Ilmastonmuutoksen kansallinen sopeutumisstrategia. Maa- ja metsätalousministeriö 2005. www.mmm.fi/fi/index/etusivu/ymparisto/ilmastopolitiikka/ilmastomuutos.html

Eurooppa-neuvosto 8.–9.3.2007, www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressData/fi/ec/93140pdf

Environmental Economics for Sustainable Growth.
Maailmanpankille toimittaneet Anil Markandya, Patricia Harou,
Lorenzo Giovanni Bellù ja Vito Cistulli. Edward Elgar 2002.

The Theory and Practice of Environmental and Resource
Economics, toim. Thomas Aronsson, Roger Axelsson,
Runar Brännlund. Edward Elgar 2006.

Climate Change and Africa. Toim. Pak Sum Low,
Cambridge University Press 2005.

Special Report on Emissions Scenarios (SRES).
IPCC, Cambridge University Press 2000.
www.grida.no/climate/ipcc/emission/index.htm

As Ranks of “Environmental Refugees” Swell Worldwide,
Calls Grow for Better Definition, Recognition, Support. Lehdistöiedote.
United Nations University, Institute for Environment
and Human Security 2005. www.ehs.unu.edu/article:130

Samtlige biskoper bak klimakrav. Lehdistöiedote,
Norjan kirkon ulkomaanapu (NCA) 2007.
www.nca.no/article/view/6891/1/564

TIETOLAARI: SUOMEN METSÄT

Suomen metsien kasvu on viime aikoina ollut noin 100 miljoonaa kuutiometriä vuodessa, nykyiset metsävarat ovat lähes 2000 miljoonaa kuutiometriä. Metsiemme kasvun ennakoidaan lisääntyvän jo lähivuosikymmeninä selvästi, ehkä jopa kolmanneksella. Osa lisäyksestä perustuu tehostuneeseen metsänhoitoon, osa johtuu ilmaston lämpenemisestä sekä ilman hiilidioksidipitoisuuden noususta.

Erityisesti Pohjois-Suomen metsien kasvu kiihtyy. Jos metsien puulajisuhteet määräytyisivät pelkästään ilmastollisten seikkojen perusteella, muutos olisi oleellinen; koivun osuudeksi voisi vuoteen 2100 mennessä tulla eteläisimmässä Suomessa ja länsirannikolla yli 60 %, paikoin jopa 80 %. Kuusi vähenisi Etelä-Suomessa, mutta yleistyi pohjoisessa. Ilmaston lämpeneminen heikentäisi myös mändyn mahdollisuuksia Etelä-Suomessa.

Metsien uhkana on nykyisten tuholaiten yleistäminen ja uusien saapuminen maahan. Erityisesti talvilämpötilan kohoaminen saattaa lisätä metsätuhoja; mm. ruskomäntypistiäinen voi levitä kaikkialle Suomeen. Eliöiden reagointi ilmastomuutokseen on lajikohtaista, joten kattavat ennusteet eivät ole mahdollisia.

Esko Kuusisto teoksessa
Maailmanlaajuiset ympäristöongelmat
– Uhkakuvista yhteistyöhön
(toim. Jaana Gustafsson),
Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus,
2005.

2. Teologisia lähtökohtia

2.1. KULTTUURIHISTORIALLINEN KATSAUS:

Miten länsimaisen ihmisen luontosuhde on muovautunut?

Katsaus päähkinäkuoressa

- Ilmastonmuutoksen taustalla on ihmisen vääristynyt suhde luontoon ja siitä seurannut kestämatön kulutus.
- 1600-luvulta saakka länsimaista ajattelua on hallinnut mekanistinen luontosuhde, jossa todellisuus ymmärretään koneen kaltaisena.
- Valistusfilosofia korosti järkeä, jonka avulla ihminen voi kohota luonnon yläpuolelle ja oppia hyödyntämään sitä – luontoa ei enää ymmärretty Jumalan läsnäolon paikkana.
- Kehittyvä teknologia mahdollisti luonnonvarojen riiston.
- Kristinuskon rooli tässä kehityksessä on moniulotteinen:
 - Juutalais-kristilliseen uskoon kuuluvaa luonnonhallinnan ajatusta on tulkittu asiayhteydestään irrotettuna niin, että sillä on perusteltu ihmisen oikeutta käyttää kohtuuttomasti muuta luontoa hyväkseen. Alkuperäinen ajatus ihmisen vastuusta on jäänyt sivuun.
 - Raamatussa on paljon ekologisesti merkittäviä näkemyksiä, joita ei ole riittävästi nostettu esiin (esim. ihmisen vastuu eläinten hyvinvoinnista).
 - Kristillisessä perinteessä on myös pidetty yllä käsitystä ihmisen yhteenkuuluvuudesta kaiken luodun kanssa (esim. Franciscus Assisilainen).
 - Nykyinen ekoteologia nostaa esiin tradition luontomyönteisiä puolia.
- Suomalainen kulttuuri ja luterilainen teologinen perintö sisältävät monia ekologisesti merkittäviä, luontoyhteyttä korostavia piirteitä, jotka kannattaa ottaa vakavasti kamppailussa ilmastonmuutoksen kiihtymistä vastaan.

Ilmastomuutoksen ja muiden vakavien ympäristöongelmien taustalla nähdään yleisesti ihmisen vääristynyt suhde luontoon. Tämän vääristyneen suhteen seurauksena on syntynyt kuluttamisen ihanne, joka on luonnon kannalta kestävä ja kohtuuton. Huomio kohdistuu erityisesti länsimaissa muutostuneeseen tieteellis-teknisesti painottuneeseen kulttuuriin, joka on levinnyt kaikkialle maapallolla. Kristinuskon on yksi keskeisistä länsimaiseen ajatteluun vaikuttaneista virtauksista. Keskustelussa on väitetty, että kristinuskon rooli luontosuhteen muodostumisessa olisi pääosin kielteinen. Seuraavassa katsauksessa eurooppalaisen kulttuurihistorian yleislinjoihin arvioidaan ensin tämän väitteen kantavuutta. Käsitys kristinuskon suhteesta luontoon täsmentyy tuonnempana raamatullisten, teologisten ja eettisten lähtökohtien lähemmässä tarkastelussa.

Vuonna 1967 yhdysvaltalainen aatehistorioitsija Lynn White Jr. julkaisi arvostetussa Science-lehdessä artikkelinsa *”Ekologisen kriisin historialliset juuret”*. Hänen mukaansa länsimainen kulttuuriperinne on ylimielisen ihmiskeskeinen ja tällaisen vahingollisen asenteen juuret ovat pitkälti juutalais-kristillisessä traditiossa. White kiinnitti huomion ennen muuta Vanhan testamentin luomiskertomuksista nousevaan ajatukseen luonnon hallinnasta. White viittasi artikkelissaan myös kristillisen tradition myönteisiin painotuksiin, jotka näkyvät vaikkapa 1200-luvulla eläneen pyhän Franciscus Assisilaisen läheisessä suhteessa luontoon. Whiten artikkelin herättämä laaja keskustelu on kuitenkin painottunut juutalais-kristillisen perinteen kielteisiin vaikutuksiin.

Whiten artikkeli tuo esiin kristillisen perinteen

moninaisen tulkintahistorian. Kristillistä perinnettä on varsinkin uudella ajalla käytetty tukemaan ihmisen pyrkimystä käyttää luonnonvaroja hyväkseen mahdollisimman tehokkaasti. Juutalais-kristillinen perinne ei kuitenkaan itsessään sisällä tätä korostusta, vaan luonnon tehokkaan hyväksikäytön ajatukseen ovat vaikuttaneet sitä enemmän muut voimakkaat aatevirtaukset. Näistä tärkeimpinä tulee ottaa huomioon eurooppalaisen filosofian kehitys 1600- ja 1700-luvuilla, eli tieteellis-teknisen vallankumouksen ja valistuksen aikana.

Länsimainen käsitys todellisuuden luonteesta alkoi muuttua voimakkaasti 1600-luvulta lähtien. Muutoksen perusta oli tosin laskettu jo myöhäiskeskiajan ajattelussa. Antiikin Kreikasta renessanssiin saakka luonto oli ymmärretty orgaanisena kokonaisuutena, jossa eri osat liittyivät harmonisesti yhteen. Kristinuskon vaikutuspiirissä tämän ykseyden perustaksi ymmärrettiin Jumala. Toisaalta kristinuskon ja koko kulttuurin kehitykseen vaikutti dualistinen tapa jakaa todellisuus kahtalaisiin kategorioihin kuten mieli/ruumis tai ihminen/luonto. Tällaisen ajattelumallin juuret juontavat Platoniin saakka.

Luonnontieteellinen tietämys alkoi 1600-luvun kuluessa ohjata ihmisen pyrkimyksiä hahmottaa ympäröivää todellisuutta. Kehittyvän tieteen myötä todellisuuskäsitys muodostui mekanistiseksi – ajateltiin että maailmankaikkeus on kuin suuri kone, joka tottelee matemaattisia luonnonlakeja. Kristillisen teologian näkökulmasta uusi mekanistinen todellisuuskäsitys johti merkittävään muutokseen: enää ei ollut mahdollista ajatella, että luomakunta on Jumalan läsnäolon paikka. Valistusfilosofian myötä tilalle tuli usko lähes kaikkivoivaan järkeen, jonka avulla ihminen voi kohota luonnon yläpuolel-

le ja oppia hyödyntämään luontoa omiin tarkoituksiinsa.

Luonnon hallinta alettiin ymmärtää niin, että ihmisen tehtävä on kohottaa itsensä ylivertaiseksi kaiken muun luonnon yläpuolelle ja hänellä on oikeus käyttää sitä hyväkseen puhtaasti omista tarkoitustensa käsin ja vain itseään varten. Tällainen näkemys yleistyi 1800-luvulla myös kristillisessä teologiassa, vaikka sitä ei vanhemmista luomiskertomusten tulkintoista ole löydettävissä. Valistuksen jälkeen tämä tulkinta on ollut länsimaissa hyvin vaikutusvaltainen. Esimerkiksi valistusfilosofi Francis Bacon katsoi, että tieteen ja tekniikan avulla ihminen saattoi saada takaisin osan syntiänsä menettämisestä alkuperäisestä vallastaan muun luonnon yli.

Ajattelutavan merkittävä tausta oli René Descartesin filosofia 1600-luvulla. Hän erotti toisistaan sielun ja hengen (res cogitans) sekä materian ja ruumiin (res extensa). Monet kristinuskon edustajat hyväksyivät tämän dualistisen jaottelun, sillä sen katsottiin varjelevan hengen, uskon ja moraalin todellisuutta materialistisen tieteen paineelta. Dualistinen erottelu hengen ja luonnon välillä vahvistui 1800-luvulla Kantin näkemysten myötä.

Mekanistisen todellisuuden hahmottamisen vastavoimaksi syntyi 1800-luvulla romantiikka, joka

halusi paluuta kokonaisvaltaisempaan, orgaaniseen tapaan ymmärtää maailmaa ja ihmishengen olemusta. Romantiikan pyrkimykset olivat kuitenkin monin tavoin sidoksissa ihmiskeskeiseen ajatteluun, eivätkä ne muuttaneet länsimaisen kulttuurin valtavirtauksia.

Teknologinen kehitys on jatkunut voimakkaana muun muassa maailmansotien vanavedessä. Länsimainen käsitys tieteellisen tiedon luonteesta ja mekanistinen asennoituminen luontoon on 1900-luvun kuluessa omaksuttu laajasti myös muissa kulttuureissa. Käytännössä on globaalisti päädytty sellaiselle kulutuksen tasolle, joka ylittää luonnon kestokyvyn rajat. Toisaalta esimerkiksi kvanttifysiikka on haastanut koko klassisen mekanistisen tieteen ja todellisuuskäsityksen. Keskustelu tieteen vastuusta syvenee.

Viime aikoina monet ihmiset tiedemaailman, kansalaisjärjestöjen ja eri uskontojen piirissä ovat uudella tavalla kiinnostuneet selvittämään ympäristöongelmien perimmäisiä syitä. Keskustelussa on tärkeää ottaa huomioon vanhojen teologisten ja filosofisten mallien vaikutus ihmisen ajattelun ja

asenteiden muodostumiseen. Kirkkojen rooli on arvioida itse kriittisesti teologisen perinteensä vaikutuksia sekä pyrkiä määrätietoisesti nostamaan traditiostaan esiin maapallon elämää puolustavia painoituksia.

Kristinuskon tiettyjä piirteitä, kuten luonnonhallengin ajatusta, on kiistämättä käytetty perusteluina nykypäivän näkökulmasta vahingollisille ajattelumalleille. Toisaalta kristinuskossa on aina kulkenut luonnon ja hengen erottamisen rinnalla ihmisen ja luonnon yhteenkuuluvuutta korostava linja. Esimerkiksi monet mystikot ovat kuulujia läheisestä suhteestaan luontoon, erityisesti eläimiin. Franciscus Assisilaisen lisäksi voi nostaa esiin kelttiläisen kristillisyyden pyhimykset 400–700-lukujen Brittein saarilla sekä monet Idän kirkon pyhät miehet ja naiset. Myös Lutherin teologiassa luomakunnalla on merkittävä asema.

Meidän aikammeekin tuntee kristittyjä, jotka ovat korostaneet Raamattuun ja kristilliseen perinteeseen sisältyviä elämää ylläpitäviä piirteitä. Esimerkiksi Albert Schweitzerin (1875–1965) ”eettisen mystiikan” kantava periaate oli kaiken elämän kunnioitus. Lynn White Jr.:n edellä mainittu artikkeli antoi herätteen kristillisen teologian yhä voimistuvalla uudistusliikkeelle, joka tunnetaan nimellä ekoteologia. Kyseessä on pyrkimys tulkita kristillistä traditiota nykyisten haasteiden edessä niin, että se kykenee muovaamaan ihmisen luontosuhtetta ja arvoja elämää puolustavaan suuntaan.

Suomalaisessa keskustelussa kannattaa myös suunnata katse oman kulttuurimme perinteiseen luontosuhteeseen, joka vaikuttaa lukemattomien suomalaisten elämänmuotoon edelleen. Tänäkin päivänä hyvin monet suomalaiset kertovat koke-

vansa Jumalan läsnäoloa liikkueessaan luonnossa, erityisesti metsissä. Myös etääntymistä luonnosta tapahtuu, mutta toisaalta esimerkiksi kukoistava kesä mökkikulttuuri kertoo tarpeesta päästä kosketukseen luonnon kauneuden ja hiljaisuuden kanssa.

Suomalaisessa kristillisyydessä lisääntyvät esimerkiksi erilaiset luonnossa vietetyt hartaudet ja jumalanpalvelukset. Voinee ajatella, että moni suomalainen kokee kohtaavansa saman hyvän Jumalan metsässä ja kirkon alttarilla. Tällainen hengellinen suhde luontoon on rikkaus, joka antaa motivaatiota ja voimaa toimia luonnon – ja samalla ihmisen – hyvinvoinnin puolesta.

Kristillisten kirkkojen vaikutus läntisessä kulttuuripiirissä on ollut monisäikeinen. Tänä päivänä on nähtävissä, että kristillinen traditio kantaan paljon sellaista myönteistä muutosvoimaa, jota tarvitaan ihmisen luontosuhteen uudistumisessa.

KIRJALLISUUTTA

Arto Haapala & Markku Oksanen (toim.) (2000):
Arvot ja luonnon arvottaminen. Helsinki: Gaudeamus.

Tarja Kallio-Tamminen (2006): Kvanttilainen todellisuus.
Fysiikka ja filosofia maailmankuvan muovaajina.
Helsinki: Yliopistopaino.

Markku Oksanen & Marjo Rauhala-Hayes (toim.) (1997):
Ympäristöfilosofia: kirjoituksia ympäristönsuojelun
eettisistä perusteista. Helsinki: Gaudeamus.

Kari Väyrynen (2005):
Ympäristöfilosofian historia: maaäitimyytistä Marxiin.
23°45. Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura.

2.2. RAAMATTU YMPÄRISTÖVASTUUN JA MUUTOSVOIMAN LÄHTENÄ

Raamatulliset lähtökohdat pähkinäkuoressa

Raamatun sanoman ytimessä on Jumala, joka on luonut kaiken hyväksi ja pitää luomaansa yllä. Ihmisen osa on kiittää Jumalaa hänen lahjoistaan ja pitää niistä hyvää huolta. Ympäristöongelmat kertovat siitä, että ihminen on laiminlyönyt vastuunsa.

Luominen

- luomiskertomusten mukaan Jumala antoi ihmiselle tehtävän viljellä ja varjella maata
- ihmisen syntiinlankeemus turmeli hänen suhteensa Luojaansa, toisiin ihmisiin ja muuhun luomakuntaan
- vedenpaisumuksen jälkeen Jumala teki liiton kaiken elävän kanssa ja antoi liiton merkiksi sateenkaaren, toivon merkin
- alkukertomusten lisäksi luominen on tärkeä teema muun muassa psalmeissa, Jobin kirjassa ja Jesajalla
- luomakunnalla on itsessään arvo, joka ei tyhjene sen hyödyllisyyteen ihmiselle
- Paavalin mukaan koko luomakunta odottaa vapautusta

Vastuu

- ihminen on luotu Jumalan kuvaksi, mikä tarkoittaa, että ihminen on luotu elämään yhteydessä Jumalaan ja pitämään huolta muista luoduista

- luomiskertomukset puhuvat ihmisen vallasta hallita muuta luotua – tämä ajatus ei kuitenkaan koskaan merkitse valtaa riistää luontoa
- ihmisen osana on hallita hänelle uskottua muuta luomakuntaa yhtä viisaasti ja lempeästi kuin rakkaudessaan lahjoittava Jumala
- kymmenen käskyn lakiin ja juutalaiseen sapattivuosikäytäntöön sisältyy myös huolenpito eläimistä ja maasta
- Uudessa testamentissa Jeesuksen Vuorisaarna ja vertaukset välittävät kuvan Jeesuksesta, joka eli läheisessä yhteydessä luontoon ja käytti sitä vertauskuviansa lähteenä
- Jeesuksen ydinsanoma Jumalan valtakunnasta merkitsee kokonaisvaltaista kääntymystä kuuliaiseksi Jumalan tahdolle
- armo uudistaa ihmistä niin, että hän kykenee muutoksiin

Raamattu muutosvoiman lähteenä

- Jumala puhuttelee ihmistä Raamatussa, sen lukeminen muuttaa ihmistä ja haastaa häntä tarkistamaan elämäntapaansa
- Elämän puun vertauskuva Raamatun alussa ja lopussa kuvaa Jumalan hyvää tahtoa ja uudistavaa voimaa
- kristilliseen uskoon sisältyy myös lopunajallisen toivon sanoma, joka rohkaisee kantamaan vastuuta

Luomakuntaa käsitteleviä Raamatun tekstejä löytyy erityisesti Vanhasta testamentista, mutta luonnollisesti Uuden testamentin näkökulma aiheeseen on kristitylle tärkeä.

Lähtökohtana on hyvä Jumala, kaiken luoja. Hänen työnään myös luomakunta on hyvä. Synti tuli maailmaan ihmisen toiminnan seurauksena. Ihmisen osa on kiittää Luojaan hänen lahjoistaan ja pitää niistä hyvää huolta.

Luomakunta ja ihmisen vastuu siitä tulevat esiin esimerkiksi seuraavissa raamatunkohdissa:

- Jumala on ilmaissut kaikkivaltiuutensa ja viisautensa luomakunnassa, (Ps. 93:1; 96:5,10; 102:26–; Jes. 40:21; Jer. 10:16; Hepr. 11:3)
- joka on luotu Pojan kautta. (Joh. 1:3; 1. Kor. 8:6; Kol. 1:15; Ilm. 3:14)
- Luonto on Jumalan vallassa. (Ps. 65:10ss; 78:26; Job 9:4ss)
- Taivas ja maa ovat Herran. (Ps. 24:1; Ps. 89:12; Matt. 11:25; Apt. 17:24; Ef. 3:9)
- Ihminen on Jumalan edessä vain tomua (1. Ms. 2:7; Ps. 103:14; Jes. 40:7)
- ja kaikin tavoin Hänestä riippuvainen. (Ps. 139:13–16; Joel 2:21–24; 1. Kor. 4:7)
- Jumala antaa ihmiskunnalle toivon, joka perustuu hänen liittoonsa maan kanssa (1. Ms. 9:12–17; Ilm. 22:1–5)

Luomakunta ja elämä

Jumala kertoo itsestään luoduilleen luomakuntansa, sen järjestysten ja ilmiöiden välityksellä. Hänen läsnäolonsa luomakunnassa tekee siitä ihmiselle py-

hää, kunnioituksen arvoista todellisuutta, jota ei voi esineellistä pelkäksi vastuuttoman toiminnan kohteeksi. Ympäristökriisi ja ilmasto-ongelmat kertovat siitä, miten ihminen on unohtanut Luojalta saamansa vastuun. Profeetta Hoosea valittaa, kuinka ihmisen pahuudesta ja jumalattomuudesta kärsii koko luomakunta (Hoos. 4:1–3). Luomakunta ei kuitenkaan ole jumalallinen tai jumala ja siinä mielessä pyhä. Panteismi ei kuulu juutalais-kristilliseen käsitykseen Jumalasta.

Vanhassa testamentissa luomisesta kerrotaan Ensimmäisen Mooseksen kirjan luomiskertomusten lisäksi erityisesti psalmeissa, Jesajan kirjassa (Jes. 40–55) ja viisauksikirjallisuudessa, kuten Jobin kirjassa. Luominen esitetään niissä liittyneenä oman aikansa käsitykseen maailman synnystä. Vaikka modernin luonnontieteen näkökulma asiaan on toinen, se ei silti sulje pois luomisen todellisuutta. Raamattu kertoo uskonnon kielellä, kertomuksin ja vertauskuvin ihmisen ja Jumalan välisestä suhteesta, joka ilmenee ihmisen ihmettelevänä ja kunnioittavana asenteena elämän lahjaa kohtaan. Ihmiset, eläimet ja koko luomakunta ovat osalliset luojaaltaan saamasta elämästä (ks. Ps. 139:13–16; Job 10:8–12). Elämä maapallolla ei ole vain ihmisen tarpeita varten. Saamansa siunauksen varassa elävän ihmisen tulee kunnioittaa Jumalan käskyjä. Jumalaa vastaan rikkominen johtaa elämän ja sen monimuotoisuuden kadottamiseen (Jer. 12:7–13; Hab. 2:17).

Alkukertomusten luomiskertomukset

Ihmisen ja Jumalan sekä ihmisen ja luomakunnan välisestä suhteesta kertovat ennen kaikkea Raamatun alkuun sijoittuvat niin kutsuttujen alkukertomusten luomiskertomukset. Lisää näkökulmia luomi-

seen avaavat psalmit sekä eräät luomista kommentoivat tekstit.

Raamatun järjestyksessä ensimmäinen luomiskertomus löytyy Ensimmäisen Mooseksen kirjan alusta (1:1–2:4a). Koko maailmankaikkeus on luotu seitsemässä päivässä, mikä jo sisältää vastuun näkökulman (vrt. käsky: *”Pyhitä lepopäivä”*). Elämä on saanut alkunsa Jumalan tahdosta. Hän on osoittanut kaikille luoduille kasveista lintuihin ja eläimiin oman paikkansa ja tehtävänsä. Luomistyön seurauksena ihmisellä ja eläimillä on erityinen suhde toisiinsa. He ovat samana päivänä luotuja kump-paneita toisilleen. Ihmisen luomiseen liittyy lisäksi Jumalan erityinen harkinta: Hän loi ihmisen *”kuvakseen, kaltaiseksi”*. Huomattavaa on myös, että ihmisen ensimmäinen täysi päivä oli seitsemäs päivä, jonka Jumala asetti lepopäiväksi. Ihminen sai aloittaa sen varassa, mitä Jumala oli hänelle aiemmin valmistanut.

Ensimmäisessä luomiskertomuksessa ihmiselle annettiin oikeus vallita *”meren kaloja, taivaan lintuja ja kaikkea, mikä maan päällä elää ja liikkuu”*, mutta ravinnokseen hän sai käyttää vain siementä tekeviä kasveja ja hedelmäpuita (1. Ms. 1:28–29). Eläimet annettiin ravinnoksi vasta vedenpaisumuksen jälkeen (1. Ms. 9:2–3). Vedenpaisumus oli seurausta luodun pahuudesta ja väkivaltaisuudesta, elämää suojelevan Jumalan tahdon vastustamisesta (1. Ms. 6:5–13). Vedenpaisumuksen jälkeen Jumala teki liiton kaiken elävän kanssa ja asetti sateenkaaren pilviin toivon merkiksi: *”Tämä on merkinä liitosta, jonka minä teen teidän sekä kaikkien maan päällä elävien olentojen kanssa kaikkiin tuleviin sukupolviin asti.”* Liittoon sisältyi lupaus, ettei Jumala enää anna tuhotulvan hukut-

taa kaikkea elävää (1. Ms. 9:12–17). Jumala kaiken Luojana suojelee koko luomakuntaa, mutta kuten Raamatun kokonaissanoma osoittaa, tulee myös ihmisen kantaa vastuunsa elämän mahdollisuuksien turvaamisesta.

Raamatun järjestyksessä toinen luomiskertomus (1. Ms. 2:4b–24) korostaa maan ja kaiken elollisen yhteyttä. Ihminen on sidottu luonnonympäristöön ja maahan, joka on ollut ennen häntä: *”Siihen aikaan, kun Herra Jumala teki maan ja taivaan ei maan päällä ollut vielä yhtään pensasta eikä edes ruoho ollut noussut esiin, sillä Herra Jumala ei ollut antanut sateen kastella maata eikä ihmistä vielä ollut maata viljelemässä”*. Elollisista ensimmäisenä Jumala muovasi *”maan tomusta ihmisen”* ja puhalsi häneen *”elämän hengen”* (1. Ms. 2:7). Luomisesta seuraavan riippuvuuden ohella korostetaan Jumalan huolenpitoa luomastaan ihmisestä: *”Herra Jumala kasvatti maasta esiin kaikenlaisia puita, jotka olivat kauniita katsella ja joiden hedelmät olivat hyviä syödä”* (1. Ms. 2:9). Ihmisen elinympäristöksi hän istutti puutarhan, johon hän asetti ihmisen asumaan.

Toinen luomiskertomus määrittää ihmisen maahan sidottua perustehtävää tarkentamalla ihmisen ja luonnonympäristön suhdetta kertomalla, miten *”Herra Jumala asetti ihmisen Eedenin puutarhaan viljelemään ja varjelemaan sitä.”* (1. Ms. 2:15). Korostuksena on, että ihminen on alusta alkaen luotu viljelemään ja tekemään työtä maan kanssa sekä varjelemaan sitä. Varjeleminen merkitsee Vanhassa testamentissa usein samaa kuin vartiointi (1. Ms. 3:24), Jumalan käskyn noudattaminen (2. Ms. 16:28; 5. Ms. 5:29) sekä omaisuuden toiselle huostaan antaminen tai toisen omaisuuden

säilyttäminen (2. Ms. 22:6,9). Ihmisen saaman viljelemisen perustehtävän toteuttaminen merkitsee siis vaalimista, elämän edellytysten ylläpitämistä sekä luomistyön tukemista. Ihmisen on huolehdittava saamastaan paratiisista kokonaisvaltaisesti.

Muita luomistekstejä

Luominen ja luomakunta ovat varsinaisten luomiskertomusten lisäksi esillä myös muun muassa Vanhan testamentin viisauks kirjallisuudessa. Jumala kuvataan syvästi persoonallisessa ja rakastavassa suhteessa myös aineelliseen maailmaan. Luomakunta ei ole vain inhimillisten tarpeiden tyydyttämistä varten, vaan osoitusta Jumalan rakkaudesta (ks. Job 38:2–38) ja jatkuvasta luomistyöstä.

Monet koko Raamatun tärkeimmistä luomakuntateksteistä löytyvät Psalmien kirjasta, jossa runollisin kuvin ilmaistaan luomisuskoa. Maa on Jumalan valtasuuruuden edessä ja hänen hallinnassaan herässä tasapainossa (ks. esim. Ps. 46:4). Luonnon ilmiöiden mahtavuus kertoo Jumalan kunniasta ja läsnäolosta (Ps. 29). Jumala on kaiken hyvän antaja ja ylläpitäjä.

Jesajan kirjan toisessa osassa (Jes. 40–55) esitetään Jumalan universaali mahti luomakuntansa suhteen. Ihminen on osa Jumalan luomakuntaa ja Jumalan vallan alla. Jumala on tehnyt maan ja luo-

nut ihmisen sitä asumaan. Ihmisen tehtävä on olla kuuliainen Luojalleen (Jes. 48:17–19).

Jobin kirjan luvuissa 38 ja 39 Jumalan, ihmisen ja luomakunnan suhde kärjistyy kysymysten muotoon: *”Missä sinä olit silloin kun minä laskin maan perustukset? Oletko sinä kutsunut esiin aamun, edes yhden kerran? Kuka ruokkii autiomaan, tyhjän maan, niin että se vehmaana viheriöi? Osaatko sinä solmia yhteen Seulasten tähdet tai avata Orionin siteet? Sinäkö tuot ruoan korpille, kun sen poikaset huutavat apua Jumalalta ja hyppivät nälkäisinä sinne tänne?”* Jobin kirjan mukaan luomakunnalla itsessään on arvo, joka perustuu ennen kaikkea sen Luojaan.

Sananlaskujen kirjassa mainittu, ennen taivasta ja maata luotu *”Viisaus”* on persoonallinen voima, jonka välityksellä maailman järjestys on luotu (Sananl. 8:22–36). Ihmisen tehtävä on havaita luomisessa mukana ollut Jumalan Viisaus ja seurata sitä: *”Nyt, lapset, kuulkaa minua! Hyvin käy sen, joka minun tietäni kulkee. Kuulkaa neuvojani, niin viisattute, älkää lyökö niitä laimin.”*

Uuden testamentin erityisnäkökulma Vanhaan testamenttiin verrattuna on se, että maailma on luotu Kristuksen välityksellä. Johanneksen evankeliumin alku (Joh. 1:3, 10) kehittää Vanhan testamentin teemaa Jumalan Viisaudesta ja puhuu

Jumalan Sanasta, jonka kautta kaikki on luotu. Kossalaikirjeen Kristus-hymni (Kol. 1:15–20) alleviivaa myös luomakunnan tarkoitusta: *”Kaikki on luotu hänen kauttaan ja häntä varten.”* Kristus, jonka välityksellä ja jota varten kaikki luotiin, on maailmankaikkeuden pää. Kristuksen ruumis on puolestaan seurakunta, jonka tulee kuuliaisena kantaa vastuunsa.

Paavalin kirjeistä Roomalaiskirje käsittelee uutta luomista yhdistämällä ihmisen ja luomakunnan historian ja pelastuksen (Room. 8:19–22). Koko luomakunta odottaa hartaasti tulevaa Herran päivää, jolloin myös se pääsee pois katoavaisuuden orjuudesta *”Jumalan lasten vapauteen ja kirkkauteen.”* Osallisuus sovitukselta vapauttaa ihmettelemään, ylistämään ja vaalimaan Jumalan suuria luomisteikkoja. Luomakunnan vaiheet ja ihmiskunnan historia luomisesta lopulliseen vapautuksen päivään saakka liittyvät yhteen.

Ihmisen vastuu

Sanan *vastuu* varhaisempi suomenkielinen muoto on edesvastuu. Jo Mikael Agricolan kielessä se viittaa lainkäyttöön ja osoittaa, mistä erityisesti vanhatestamentillisessa Raamatun etiikassa on kyse: Jumalan edessä ihminen vastaa sekä teoistaan että laiminlyönneistään.

Jumalan kuva

Ihmisen luominen poikkeaa kaikkien muiden olentojen luomisesta siinä, että hänet luotiin Jumalan kuvaksi ja kaltaiseksi (1. Ms. 1:26–27; vrt. 1. Kun. 22:19–20). Jumalan kuvana olemisen taustalla ovat kuninkaalliset mielikuvat, joihin myös samassa yhteydessä mainitut *”hallita”* ja *”vallita”* liittyvät. Ihminen toimii Jumalan kuvana ja kaltaisuutena, Jumalan rinnalla ja hänen edustajanaan luomakunnassa.

Ihmisen luominen Jumalan kuvaksi (imago Dei) tarkoittaa Jeesuksen mukaan ennen muuta sitä, että ihminen kuuluu Jumalalle kuten *”keisarin kuva”* keisarille (Lk. 20:24–25). Samalla ihminen kykenee dialogiseen suhteeseen Luojaansa kanssa. Kuvaus ihmisestä Jumalan kuvana ja kaltaisena selittää juuri tätä ulottuvuutta. Keskeistä on se, että ihmiselle annetaan oikeus toimia Jumalan edustajana luomakunnan keskellä ja että ihminen elää erityisessä suhteessa Luojaansa. Ihminen on luotu vastaamaan elämällään kaiken aikaa Luojaansa puhutteluun. Tähän liittyy myös vastuullisuus: ihmisen tehtävä on vaeltaa valvoen ja Jumalaa kuunnellen (Miika 6:3, 8).

Luomiskertomuksiin sisältyy ajatus ihmisen muita olentoja suuremmasta vallasta luomakunnan suhteen. Oikeuteen sisältyy niin ikään suurempi

vastuu luomakunnan hyvinvoinnista. Ihminen luodaan ensin Jumalan kuvaksi, ja vasta sitten hän saa vallan hallita luomakuntaa. Ihmisen osana on hallita hänelle uskottua maata yhtä viisaasti ja lempeästi kuin rakkaudessaan lahjoittava Jumala (ks. Ps. 104).

Luomisen perusteella ihmisellä on oikeus käyttää luomakunnan antimia: viljellä maata, kalastaa, metsästää ja pitää kotieläimiä (1. Ms. 1:29–30). Ihmisen velvollisuutena on kuitenkin paitsi viljellä, myös varjella maata. Tämä tarkoittaa vastuullisuutta Jumalan tahdon edessä. Ihminen ei ole itsenäinen päämäärien asettaja. Hänestä tulee heijastua kuva ihmisiä ja luomakuntaa rakastavasta Jumalasta.

Jumalan käskyt

Luomiskertomusten mukaan Jumala loi alussa kaiken hyväksi. Kymmenen käskyn laki eli dekalogi on Jumalan tahdon ilmoitus, jonka tarkoituksena on kaiken hyväksi luodun varjeleminen. Erityisen merkittävä on kolmas käsky, sapatin eli lepopäivän pyhittämisestä (2. Ms. 20:8–11; 5. Ms. 5:12–15).¹ Se laajentaa käskyjen alan ihmisen ja Jumalan suhteesta myös ihmisen ja luomakunnan väliseen suhteeseen sekä ihmisen suhteeseen omaan itseensä.

Sapatin pyhittämiseen liittyy sekä sosiaalieettinen että eläinsuojelullinen näkökulma: lepopäivä piti suoda sekä työtätekeville lähimmäisille orjat mukaan lukien että työnteossa tarpeellisille eläimille. Tämä perustellaan nimenomaan luomisella ja Jumalan omalla toiminnalla: ihmisen tulee toimia rakkaudessaan antavan Jumalan kaltaisesti, solidarisesti muita ihmisiä ja luomakuntaa kohtaan.

Israelin varhaishistoriassa sapatin pyhittäminen laajennettiin sapattivuoden ja riemuvuoden viet-

toon (3. Ms. 25). Näissä ihanteissa nousee vahvasti esiin ajatus maan kunnioittamisesta ja sen varjelemisesta. Kuutena vuonna tuli kylvää peltoa, mutta seitsemäntenä – sapattivuotena – oli lupa ainoastaan nauttia niitä maan antimia, joita maa itsestään tuottaa. Joka 50. vuosi tuli viettää riemuvuotta, ikään kuin sapattivuosien sapattivuotta. Sen erityinen sanoma oli, että maan todellinen omistaja on Jumala ja maaomaisuus on ihmisellä vain lainassa.

Vuorisaarna

Jeesuksen opetus ei varsinaisesti käsittele luontoaiheita. Kuitenkin hänen tapansa käyttää esimerkeinä luonnonympäristöä, kasveja ja eläimiä, kertoo hänen kunnioittavasta asenteestaan ja läheisestä suhteestaan luomakuntaan. Jeesus opetti usein luonnon keskellä, esimerkiksi veneessä järvellä (Mk. 4:1). Kirjalliseen muotoon saatettujen Jeesuksen opetusten joukosta on mahdollista poimia esiin laajempi kokonaisuus, jossa ulkoisten puitteiden lisäksi myös opetuksen sisältö kehottaa laajaan vastuullisuuteen: Matteuksen evankeliumin 5–7 lukuihin kirjattu Vuorisaarna.

Vuorisaarnassaan Jeesus kehottaa lain noudattamiseen ja erityisesti sen hengen ymmärtämiseen: kyse on Jumalan tahdon toteuttamisesta ja hänen käskyjensä elämää suojelevan sisällön seuraamisesta ja noudattamisesta (Mt. 5). Samoin Vuorisaarna kehottaa katsomaan taivaan lintuja ja kedon kukkia ja luottamaan siihen, että taivaallinen Isä huolehtii samalla tavoin luomansa ihmisen tarpeista (Mt. 7:11). Tähän liittyy myös ajatus tasavertaisuudesta: Jumala antaa aurinkonsa nousta niin hyvillä kuin pahoille ja lähettää sateen niin hurskaille kuin jumalattomille (Mt. 5:45).

Vertaukset

Vertaukset ovat keskeisiä Jeesuksen julistuksessa. Niistä välittyvä elävä kuva siitä, mitä raamatuntutkimuksessa pidetään Jeesuksen ydinviestinä eli sanomasta Jumalan valtakunnasta. Vertausten kielikuvat nousevat usein luonnonympäristöstä. Eräs tunnetuimmista on kylväjävertaus. Siinä ilosanoman kuulevat ihmiset vertautuvat eri paikkoihin kylvettyihin jyviin (Mk. 4:1–9; vrt. Mt. 13:1–9 ja Lk. 8:4–8). Markuksen evankeliumin neljänteen lukuun evankelista on koonnut joukon vertauksia Jumalan valtakunnasta: Valtakunta on kuin itsestään kasvava vilja tai sinapinsiemen. Vertaus pahoista viinitarhureista (Mk. 12:1–12) kääntää katseen ihmisen toimiin Jumalalta saadun tehtävän hoitamisessa. Vertaus lehteen puhkeavasta viikunapuusta (Mk. 13:28–32) kuvastaa Jeesuksen seuraajien tilannetta aikojen lopun lähestyessä.

Luukkaan ja Matteuksen evankeliumeihin sisältyvien samankaltaisten Jeesuksen puheiden tarkastelu vahvistaa kuvaa luontoa vertauskuvien lähteenä käyttävästä Jeesuksesta. Hänen kielikuvansa ovat maanläheisiä ja konkreettisia: luontosymboliikkaa ja maaseudun ihmisten elämää kuten kettujen luolia, lampaita ja susia, varpusia, sinapinsiemeniä kasvimaassa (esim. Lk. 9:58; 10:2–3; 11:11–13; 12:6–7; 13:18–19; 15:4–7; 17:6; 17:23–24).

Ihmisen tulee omalla toiminnallaan edesauttaa Jumalan valtakunnan lähestymistä eli tehdä parannus, kokonaisvaltainen mielenmuutos ja elämän suunnan tarkistus. Hänen tulee kilvoitella (esim. Lk. 13:24–27; 14:27). Luukkaan ja Matteuksen evankeliumeihin talletetun aineiston keskeisimpiä painotuksia ovat Jeesuksen seuraamisen vaativuus ja eettis-uskonnollisesti kehottava opetus.

Johanneksen evankeliumin aineisto poikkeaa tyyliältään muista evankeliumeista. Johanneksen evankeliumista erottuvat *”minä olen”* -lauseet, jotka ilmentävä Jeesuksen tietoisuutta jumalallisesta olemuksestaan. Myös näissä kohdissa käytetään luomakuntaa ja sen antimia vertauskuvina: elämän leipä (6:35) ja viinipuu (15:1–10).

Johanneksen evankeliumin niin kutsuttu Leipäpuhe (Joh. 6), nostaa esiin Jeesuksen ja hänen merkityksensä: vain hänen yhteydessään ihminen on osallinen iankaikkisesta elämästä. Luomakunta-teeman ja ihmisen vastuullisuuden kannalta olennaiseksi muodostuu voimakas leipä-metaforan käyttö. Jumalan leipä on se, joka tulee taivaasta ja antaa maailmalle elämän (Joh. 6:33; vrt. 2. Ms. 16:4 mannasta). Jokapäiväistä leipää tarvitsevalle ihmiselle on olennaista Jumalan tahdon kuuleminen ja sen toteuttaminen.

Raamattu muutosvoiman lähteenä

Jumala puhuttelee meitä Raamatussa. Tämä kohtaaminen haastaa meidät tutkimaan omaa elämäntapaamme ja antaa voimaa sen uudistamiseen. Esimerkiksi Raamatun sananlaskuissa korostetaan oikeamielisyyttä ja kohtuullisuutta. Kohtuutta on antaa arvo sille, mitä jo on. Kohtuullinen ihminen välttää Jumalan ja hänen luomistekojensa kunnioittamisen vuoksi kaikkea tarpeetonta kuluttamista ja elämän mahdollistavan luomakunnan rasittamista (Sananl. 30:8–9). Raamatun sananlaskujen kuvaamaan oikeamielisyyteen kuuluu myös asettuminen puolustamaan heikossa asemassa olevaa: *”Avaa sinä suusi hiljaisten puolesta, hanki oikeutta syrjityille. Avaa suusi ja anna oikea tuomio, aja kurjan ja köyhän asiaa.”* (Sananl. 31:8–9).

Raamatun sanoma antaa voimaa elämän uudistumiseen

Läpi koko Raamatun kulkee sanoma Jumalan hyvästä tahdosta ihmistä ja koko luomakuntaa kohtaan. Alkukertomusten paratiisissa kasvoi Elämän puu (1. Ms. 2:9). Tämä monille kulttuureille yhteinen vertauskuva kantaa viestiä Jumalasta, joka haluaa elämän kukoistavan. Elämän puu esiintyy myös Sananlaskujen kirjassa (mm. Sananl. 3:18) ja saa tärkeän sijan Raamatun kirjakokoelman viimeisillä lehdillä, Ilmestyskirjassa (22:2): *”Kaupungin valtakadulla, virran haarojen keskellä kasvoi elämän puu. Puu antaa vuodessa kahdettoista hedelmät, uuden sadon kerran kuukaudessa, ja sen lehdistä kansat saavat terveyden.”* Ilmestyskirjassa Elämän puu on ikuisen elämän lähde.

Raamattu tuo monin kuvin esiin sen, että Jumala lahjoittaa elämän ja jakaa monella tapaa hyvyttään. Myös luonnonympäristö on Jumalan puhetta meille (Ps. 19:2–7). Raamattu haastaa kuulemaan myös tätä puhetta siten, että elämänasenteessamme näkyy rakkaus ja kunnioitus saamaamme hyvää kohtaan: *”Herra, meidän Jumalamme! Sinä olet arvollinen saamaan ylistyksen, kunnian ja vallan, sillä sinä olet luonut kaiken. Kaikki, mikä on olemassa, on sinun tahdostasi luotu.”* (Ilm. 4:11). Uudistumme, kun kohtaamme riippuvaisuuden Jumalan hyvydestä.

Uudistumisen teema liittyy myös Jeesuksen ydinsanomaan Jumalan valtakunnasta. Jeesuksen sanoman – ja sanoman Jeesuksesta – vastaanottaminen merkitsee kokonaisvaltaista kääntymystä, mielenmuutosta. Uuden testamentin voimaa antava keskus on Jeesuksen elämän ja opetusten, kärsimyksen, kuoleman ja ylösnousemuksen kokonai-

suus, joka merkitsee pelastuksen mahdollisuutta ihmiselle.

Jeesuksen vertauksen itsestään Elämän leipänä ja hänen asettamansa ehtoollisen (Mk. 14:22–25) voi nähdä kristityn ravintona elämän haasteiden edessä. Jeesuksessa julki tullut Jumalan pelastava rakkaus meitä kohtaan herättää rakkautta luomakuntaa ja lähimmäistä kohtaan. Armo on kiittolisuutta synnyttävä ja liikkeelle saava lähtökohta kristityn elämässä (ks. esim. Room. 12:1–2). Osallisuus iankaikkisen elämän toivosta antaa luonnon ja lähimmäisen kunnioittamiseen johtavan näyn hyvydestä.

Uudistumisen ja uuden alun toivo

Raamatun alkukertomuksissa Jumala antoi sateenkaaren merkiksi myös luonnon sisäänsä sulkevasta

ikuisesta liitosta: *”Kun annan pilvien nousta taivaalle ja sateenkaari näkyy pilvissä, muistan liiton, jonka olen tehnyt kaikkien elävien olentojen, kaiken elollisen kanssa”* (1. Ms. 9:14–15). Ihmiskunnan pahuus hukutettiin vesimassojen alle (1. Ms. 6:13–1. Ms. 7:10). Kasteessa kristityt on ikään kuin upotettu Kristuksen hautaan ja nostettu Hänen kanssaan myös iankaikkisuuteen (vrt. Mk. 1:9–11). Näin kaste valaa uskoa rakkauden elpymiseen ja luomakunnan kautta saadun hyvän kunnioittamiseen, toivoa uuden alun mahdollisuuteen.

Mooses kohtasi palavan pensaan, joka ei liekeistä huolimatta palanut poroksi. Jumala kehotti Moosesta: *”Älä tule lähemmäksi! Riisu kengät jalastasi, sillä paikka, jossa seisot, on pyhä.”* (2. Ms. 3:5) Luomakunnan pyhyys on luomakunnan Herran pyhyttä, joka vaikuttaa ihmisen toimintaan. Myös Raamatun lopun apokalyptisissä näyissä säilyy tämä radikaali kunnioituksen ja suojelun vaatimus: *”Älkää hävittäkö maata, älkää merta älkääkään puita.”* (Ilm. 7:3) Tässä kohdassa kehoitus oli suunnattu tuhon enkeleille, mutta tänä päivänä tuo kehoitus on ajan-kohtainen koko ihmiskunnalle. Ilmestyskirjan Elämän puu kasvaa kirjan kirjoittajan tulevaisuuden näyn mukaan Uudessa Jerusalemissa. Ilmestyskirjan 21. luku tuo lukijan silmien eteen toivontäyteisen kuvan maailman tulevaisuudesta: Jumala luo uuden taivaan ja uuden maan (ks. myös Jes. 65). Kristitty ei voi eikä hänen ole syytä lamaantua tulevaisuutta koskevien uhkakuvien edessä. Hän tahtoo saamansa pelastavan rakkauden takia antaa myös itsensä alttiiksi luomakunnan kaikkinaiseksi varjelemiseksi.

¹ Numeroinnissa seurataan Katekismuksen (2000) esitystapaa vaikka Vanha testamentti (Ex. 20:4; Deut. 5:8) tuo esiin myös alkuperäisen toisen käskyn, kiellon tehdä kuvaa Jumalasta.

Dunderberg, Ismo (1997): *”Johanneksen evankeliumi”*. Teoksessa Varhaiskristilliset evankeliumit. Toim. Matti Myllykoski & Arto Järvinen. Helsinki: Yliopistopaino.

Hyttinen, Jaakko (2007): *”Maa psalmeissa: ekologisen raamatuntutkimuksen taustaa ja trendejä”*. Teoksessa Pyhän kosketus luonnossa: johdatus kristilliseen ekoteologiaan. Toim. Pauliina Kainulainen. Helsinki: Kirjapaja.

Juntunen, Viljo (2007): *”Luomisen ihmeet”*. Teoksessa Meille annettu maa: pohjoisen kirkon ympäristökirja. Toim. Timo Helenius. Helsinki: Edita Publishing.

Järvinen, Arto (1997): *”Jeesuksen lauselmien evankeliumi Q”*. Teoksessa Varhaiskristilliset evankeliumit. Toim. Matti Myllykoski & Arto Järvinen. Helsinki: Yliopistopaino.

Myllykoski, Matti (1997): *”Markuksen evankeliumi”*. Teoksessa Varhaiskristilliset evankeliumit. Toim. Matti Myllykoski & Arto Järvinen. Helsinki: Yliopistopaino.

Niemelä, Pauli (2007): *”Luomakunnan vastuulliseksi kuninkaaksi”*. Teoksessa Meille annettu maa: pohjoisen kirkon ympäristökirja. Toim. Timo Helenius. Helsinki: Edita Publishing.

Nissilä, Keijo (2007): *”Ympäristöongelma kirkon haasteena”*. Teoksessa Meille annettu maa: pohjoisen kirkon ympäristökirja. Toim. Timo Helenius. Helsinki: Edita Publishing.

Veijola, Timo (1993): Dekalogi: raamatullisen etiikan perusteita. SESJ 49. Helsinki.

Veijola, Timo (1998a): *”Jumalan todellisuus ja ihmisen vastuu Vanhassa testamentissa”*. Teoksessa Teksti, tiede ja usko. STKSJ 69. Helsinki.

Veijola, Timo (1998b): *”Jumala historiassa, Jumalan luonnossa”*. Teoksessa Teksti, tiede ja usko. STKSJ 69. Helsinki.

Veijola, Timo (1998c): *”Luominen biotekniikan aikakaudella”*. Teoksessa Teksti, tiede ja usko. STKSJ 69. Helsinki.

2.3. KIRKON ILMASTO-OHJELMAN TEOLOGISET JA EETTISET PERUSTEET

Perusteet pähkinänkuoressa

- ympäristökysymyksissä on kyse ihmisen luontosuhteesta ja jumalasuhteesta
- kristillinen käsitys todellisuudesta on jumalakeskeinen
- teologian ydinkysymykset kietoutuvat yhteen eettisten ratkaisujen kanssa – usko ja kristillinen elämäntapa kulkevat käsi kädessä
- luterilainen ”ilmastoteologia” ammentaa kristikunnan yhteisestä teologisesta perinnöstä, luterilaisista erityiskorostuksista ja uudemmasta ekoteologisesta ajattelusta
- perinteinen kristillinen käsitys Jumalan kolminaisuudesta on ekologisesti rikas

Kolminaisuusopillinen lähtökohta

Jumala Luojana: Hänen olemuksensa on itsensä lahjoittava rakkaus, joka on läsnä kaikessa luodussa elämää antaen ja ylläpitäen. Elämä on hänestä riippuvainen. Pelastavalla tavalla hän on läsnä sanassa, sakramenteissa ja uskossa. Koska luomakunta on pyhän Jumalan läsnäolon paikka, se on pyhä ja kunnioituksen arvoinen. Ihmiselle on annettu oikeus hallita luontoa vastuullisena taloudenhoitajana, mutta ei käyttää sitä väärin.

Jumala Pelastajana: Jeesus Kristus toi kärsimyksellään, kuolemallaan ja ylösnousemuksellaan pelastuksen, joka koskettaa ihmistä, ihmisyyhteisöjä ja koko luomakuntaa. Armon varassa kristit-

ty jaksaa kohdata elämän suuretkin haasteet ja nähdä toivoa. Jeesukselle keskeinen lähimmäisenrakkauden periaate kehottaa kantamaan huolta maailman köyhimmistä, joiden elämään ilmastonmuutos vaikeuttaa. Jeesuksen julistus Jumalan valtakunnasta merkitsee tänään mm. pyrkimistä oikeudenmukaisuuteen ja kohtuullisuuteen.

Jumala Pyhänä Henkenä: Jumala toimii maailmassa myös Pyhittäjänä. Hän auttaa ihmistä tunnistamaan Jumalan Luojana ja Pelastajana antamat elämää ylläpitävät ja pelastavat lahjat. Hän ohjaa ihmistä käyttämään lahjoja oikein eli pitämään niillä huolta kaikista luoduista. Pyhä Henki on eläväksitekevä Henki, joka yhdistää kristityt toisiinsa ja koko luomakuntaan.

Usko ja elämäntapa

Ilmastonmuutoksen haasteiden edessä on palattava kristillisen tradition kokonaisvaltaisiin peruslähtökohtiin. Tarvitaan sellaisia tapoja sanoittaa vanhaa sanomaa, joilla on voimaa muuttaa ajattelutapoja.

Todellisuuden ydin on lahjoittava rakkaus

- Jumalan lahjoittava rakkaus pitää koko kosmoksen koossa ja tekee sen eläväksi

- rakkaus on vahvin liikkeelle saava voima
ihminen tarvitsee syvän motivaation lähteen
muuttaakseen elämäntapojaan ekologisemmiksi
– syvin voimanlähde ei ole syyllisyydentunto,
vaan taju perimmäisestä yhteenkuuluvuudesta
kaiken luodun kanssa ja rakkaus luontoon

Jumala on läsnä luodussaan

- Jumala on yhtä aikaa läsnä luodussaan ja
sen tuolla puolen
- Jumala on lähellä antaen ihmiselle toivoa,
joka estää lamaantumasta haasteiden edessä

Kiitollisuus

- kiitollisuus luomisen lahjoista ja kiitollisuudesta
nouseva rakkaus saavat toimimaan
luonnon hyväksi
- Jumalan kohtaaminen luonnon hiljaisuudessa
ja kauneudessa on monille suomalaisille
tärkeä osa hengellisyyttä

Kunnioitus

- luomakunta on osallinen Luojansa pyhydestä,
mutta luonto ei ole jumala, kyse ei ole
panteismista, siitä että kaikki olisi jumalaa
- siihen mitä ihminen pitää pyhänä hän
suhtautuu kunnioittaen ja ihmetellen
- kunnioittava asenne rajoittaa ihmisen
ahnetta taipumusta riistää luonnonvaroja

Kohtuus

- kristilliseen uskoon kuuluu myös yksinkertainen
elämäntapa, jossa olennaiset asiat erottuvat
- korostaessaan kohtuutta kristinusko
muodostaa vastavoiman ylikorostuneelle
kulutuskulttuurille
- Jeesuksen julistus merkitsee kutsua kokonais-
valtaiseen elämänmuutokseen ja jatkuvaan
kilvoitteluun
- hiljaisuus ja rukous antavat eettiselle toiminnalle
voiman ja suunnan

Kirkon profeetallinen tehtävä

- ympäristöuhkien edessä kristillisten yhteisöjen
tulee uudistua hengellisesti ja toteuttaa myös
käytännön ratkaisuihin ekologista vastuuta
- tältä pohjalta ne voivat ja niiden tulee käyttää
profeetallista ääntä ja kutsua ihmisiä elämäntavan
muutokseen eli kääntymykseen
- kirkot ovat arvovaikuttajia, joiden tulee korottaa
äänensä köyhimpien ihmisten ja koko
luomakunnan tulevaisuuden puolesta
- kristittyjen tulee yhdistää voimansa tässä
tehtävässä keskenään ja muiden uskontojen
edustajien kanssa
- kirkon profeetallisen äänen tulee perustua
luonnon tilaa koskevan tutkimuksen
huomioon ottamiseen

Ilmastonmuutoksen todellisuus haastaa kristilliset yhteisöt painottamaan ajatteluaan ja toimintaansa entistä ekologisemmilla tavoilla. Seuraavassa hahmotellaan luterilaisen teologian lähtökohtia tämän haasteen edessä.

Kristinuskon luontosuhteen perusta on käsitys Jumalasta sekä Jumalan ja luomakunnan suhteesta. Kristillinen todellisuuskäsitys ei ole ihmis- eikä luontokeskeinen vaan jumalakeskeinen. Tästä lähtökohdasta tarkastellen Raamatun tulkinnat säilyttävät alkuperäisen asiayhteytensä ja voivat ohjata kristillisiä yhteisöjä vastuulliseen elämään.

Kristittyjen toiminta luomakunnan hyvinvoinnin puolesta edellyttää sekä ajattelun että elämäntavan uudistumista. Tämä uudistuminen voi toteutua vain uskon tuomassa osallisuudessa Jumalan rakkautteen. Siksi usko ja kristillinen elämäntapa kulkevat käsi kädessä. Ilmastonmuutokseen reagoiminen edellyttää paluuta niihin perinteen painotuksiin, jotka selkeimmin ohjaavat ekologisesti vastuulliseen elämäntapaan ja kantavat muutosvoimaa. Tästä syystä kirkon ”ilmastoteologian” tulee rakentua uskon ydinkysymysten varaan eli lähteä liikkeelle kristillisestä jumalakäsityksestä. Tämän päivän luterilainen teologia voi ammentaa kristikunnan yhteisestä teologisesta perinnöstä, luterilaisista erityiskorostuksista ja uudemmassa ekoteologisesta ajattelusta.

Kristinuskon keskeinen tuntomerkki on usko Kolmiyhteiseen Jumalaan eli Isään, Poikaan ja Pyhään Henkeen. Tämä perinteinen jumalakäsitys on myös ekologisesti rikas. Ihminen ei tunne Kolmiyhteisen Jumalan olemuksen salaisuuksia, mutta Jumala on itse ilmoittanut olevansa rakkaus ja toimivansa maailmassa kolmella tavalla: Luojana, Pelastajana ja Pyhittäjänä. Jumalan lahjoittava rakkaus

toteutuu kolmen persoonan toimintana: *”Isä antaa meille koko luomakunnan, Kristus koko työnsä ja Pyhä Henki kaikki lahjansa.”* Tämä kolminaisuusopillinen jumalakäsitys on Lutherin teologian perusta.

Jumala Luojana

Jumalan rakkaus luomakuntaa kohtaan ei tarkoita vain hyväntahtoista suhtautumista tai hyväksyvää asennetta, vaan sitä, että Jumalan olemus on itsensä lahjoittaminen. Jumala lahjoittaa sen, mitä hän itse on sekä kaiken, mitä hänellä on: sekä rakkautensa että hyvät tekonsa. Myös luominen on Jumalan lahjoittavaa toimintaa, siinä hän antaa elämän sekä kaiken mitä elämän ylläpitämiseen ja suojelemiseen tarvitaan.

Jumala on itse läsnä kaikessa luodussa. Koko luomakunta ilmaisee Jumalan lahjoittavaa olemusta ja työtä. Jumala on luomassaan maailmassa läsnä kahdella tavalla. Ensiksi hän on läsnä kaikkialla elämää antaen ja ylläpitäen. Tässä mielessä kaikki luotu elämä on Jumalasta riippuvaista. Toiseksi Jumala on läsnä pelastavalla tavalla sanassa ja sakramenteissa sekä uskossa. Jumalan kaikkialla läsnäolo ei siis ole pelastavaa toimintaa. Pelastava läsnäolo toteutuu vain siellä, missä Jumala on erityisesti luvannut toteuttaa pelastusta.

Koska luomakunta on pyhän Jumalan läsnäolon paikka, voimme sanoa, että luomakuntakin on pyhä. Luomakunnan pyhyys ei johda panteismiin, jumalan ja luonnon samastamiseen, sillä kristillisen käsityksen mukaan Jumala on kaikessa luodussa, mutta samalla myös sen ylä-, ala- ja ulkopuolella. Luomakunta kuitenkin heijastaa Luojaansa pyhyyttä, mistä seuraa, että ihmisen tulee kunnioittaa luotua ja vastaanottaa se Jumalan lahjana. Jokainen luotu,

jossa Jumala on läsnä, on samalla lahja, jossa Luoja lahjoittaa itsensä. Mikään luotu ei ole olemassa itseään vaan toisia varten, siis edistääkseen toisten luotujen elämää ja hyvinvointia. Aurinko ja kuu eivät paista itselleen vaan antaakseen valoa muille, vesi ei sada itseään varten vaan pitääkseen yllä kasvien, eläinten ja ihmisten elämää, ilma ei ole olemassa itseään vaan kasvien, eläinten ja ihmisten hengitystä varten.

Sama koskee myös ihmistä luotuna olentona. Häntä ei ole tarkoitettu etsimään omaa etuaan, vaan pitämään huolta muista luoduista ja palvelemaan niitä. Tästä puhuu ihmisen sydämeen luomisessa kirjoitettu moraalilaki, joka kehottaa tekemään toisille niin kuin toivoisi itselle tehtävän. Luomakunta muodostaa siis eräänlaisen *”lahjoittavan rakkauden järjestyksen”*, jossa jokainen luotu on olemassa muita varten. Lähtökohtana on ajatus, että Jumala käyttää luotua todellisuutta toimiessaan oman olemuksensa mukaisesti hyvän lahjoittajana.

Raamatullisen käsityksen mukaan ihmiselle on annettu valta hallita luontoa, mutta ei lupaa sen tuhoamiseen ja väärinkäyttöön. Väärinkäyttöä on juuri se, että ihminen estää luotua toteuttamasta elämää ylläpitävää ja suojelevaa tehtävänsä. Juuri näin tapahtuu, kun luomakunnan jotakin osaa tuhoaan: silloin estetään sitä toteuttamasta elämää ylläpitävää tehtävänsä. Lutherin käsityksen mukaan luonnon hallinta tarkoitti sitä, että ihminen kykeni tuntemaan luonnon ja siinä vaikuttavat voimat sekä ymmärtämään luotujen tarpeet ja toimimaan niiden mukaisesti. Tällainen hallinta perustuu näin ollen luontokappaleiden tarpeiden tuntemiseen ja niiden hyvän edistämiseen.

Näin ymmärrästyä luonnon hallinnasta on vain

vähän jäljellä. Ihminen on taipuvainen sulkemaan korvansa ja ymmärryksenä sydämeen kirjoitetulta rakkauden käskyltä, joka kohdistuu paitsi ihmisiin myös kaikkiin muihin luotuihin. Siksi luontoon tulee suhtautua kunnioittaen ja pyrkien käyttämään sitä koskevaa tietoa koko luomakunnan elämän ylläpitämiseksi ja suojelemiseksi. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että luomakunnan tasapainon vuoksi ihmisen on rajoitettava omaa toimintaansa ja olemistaan kaiken muun elollisen hyväksi.

Jumala Pelastajana

Kristillisen näkemyksen mukaan ympäristöongelmien taustalla on viime kädessä syntiinlankeemuksen todellisuus. Ihmisyyteen kuuluu taipumus pahaan, mikä vääristää suhdetta Jumalaan, toisiin ihmisiin ja luomakuntaan. Synti on tänä päivänä myös ”ekologista syntiä”, joka estää maapallon elämää kukoistamasta ja aiheuttaa kärsimystä ihmisellekin. Ihmisen osa on katua, tehdä parannusta synnistään ja luottaa armon sanomaan. Armon todellisuus täyttää ihmisen kiitollisuudella ja antaa uuden voiman elämänmuutokseen kohti kunnioittavaa luontosuhdetta.

Kristillisen uskon ytimessä on inkarnaation ajatus: Jumala tulee Jeesusuksessa Kristuksessa ihmiseksi, ihmisruumiiseen. Tämä mysteeri kertoo ruumiillisen ja aineellisen todellisuuden suuresta arvosta kristillisessä traditiossa. Sama materiaalisen todellisuuden kyky kantaa pyhiä asioita näkyy sakramenteissa eli kasteessa ja ehtoollisessa, joissa Jumalan Sana yhtyy veteen, leipään ja viiniin. Tällaiset lähtökohdat johdattavat rakastamaan ja kunnioittamaan koko luomakuntaa, aineellista todellisuutta.

Jumala lahjoittaa itsensä erityisellä tavalla pelas-

tamalla ihmisen pahasta ja kuolemasta. Tämäkin toteutuu kahdella tavalla. Ensiksi pelastus toteutuu, kun Jumalan Sana eli Jeesus Kristus tulee todelliseksi ihmiseksi, elää, kärsii ja kuolee ihmisen puolesta ja lopulta voittaa kuoleman. Toiseksi pelastus merkitsee, että hän tulee uskossa läsnäolevaksi ihmisen sydämeen ja lahjoittaa hänelle henkilökohdaisesti itsensä ja pelastavan työnsä. Pelastukseen kuuluvat siksi sekä synnin todellisuuden tunnustaminen että Jumalan armon lahjaan tarrautuminen. Tänä päivänä synnin seuraukset näkyvät muun muassa luomakunnan pahoinvointina.

Raamatun, varhaiskirkon ja reformaation teologian tapaan pelastus tulee ymmärtää koko ihmistä, jopa koko luomakuntaa koskevaksi. Esimerkiksi Paavalin mukaan *”koko luomakunta huokaa odottaen lunastamistaan vapaaksi”* (Room. 8:19–23). Ihmisen lankeemus ilmenee muun muassa haluna asettaa itsensä Jumalan paikalle. Tämä vaikuttaa rajoittavasti muiden luotujen elintilaan ja mahdollisuuksiin toteuttaa elämää ylläpitäviä tehtäviään. Siksi koko luomakunta kaipaa vapautusta ja pelastusta. Tällainen koko todellisuutta koskeva pelastuskäsitys on kuulunut selkeästi myös varhaiskirkon merkittävien teologiien ajatteluun.

Kristuksen pelastustyön varassa kristitty löytää toivoa uhkakuvien keskellä. Hän jaksaa kohdata elämän suuret haasteet, joihin kuuluu myös vastuun kantaminen maapallon tulevaisuudesta. Armosta osallisena hänessä syntyy kiitollinen rakkaus Jumalan käskyihin ja tahto noudattaa niitä. Tällaisen elämänmuutoksen pysyvä lähtökohta ja liikkeelle ponneva voima on Kristuksessa lahjoitettu armo ja rakkaus. Niiden varassa kristitty alkaa noudattaa luomisessa sydämiin kirjoitettua kehotusta: mitä tahdotte

toisten tekevän teille, tehkää te samoin heille.

Kristuksessa toimivat yhdessä hänen jumalallinen ja inhimillinen luontonsa. Molempien kautta Jumala lahjoittaa pelastuksen Kristuksen persoonassa. Jeesuksen inhimillisen elämän keskeinen viesti oli hänen julistuksensa Jumalan valtakunnan läheisyydestä. Jumalan valtakunnassa toteutuvat rakkaus, oikeudenmukaisuus, rauha ja ilo. Jeesuksen sanoma on hyvä sanoma erityisesti kaikille köyhille ja sorretuille. Pelastus vaikuttaa jo tämänpuoleisessakin elämässä eheyttään rikki menneitä suhteita ihmisten välillä ja heidän suhteessaan muuhun luontoon.

Pyrittäessä oikeudenmukaisuuden ja rakkauden toteutumiseen tämän päivän maailmassa on otettava huomioon, että ilmastonmuutos vaikuttaa jo dramaattisesti maailman köyhimpien ihmisten elämään. Ympäristöongelmat kietoutuvat globaalin oikeudenmukaisuuden kysymyksiin, sillä köyhyys ajaa ihmiset hyödyntämään luontoa kestäättömällä tavalla. Toisaalta ilmastonmuutos ja muut ympäristöongelmat pahentavat köyhyysongelmaa. Siksi kamppailuun ilmastonmuutosta vastaan kuuluu pyrkimys nykyistä oikeudenmukaisempiin talousjärjestelmiin. Osallisuus Jumalan lahjoittavaan rakkauteen suuntaa kristittyjä lievittämään ja poistamaan köyhien hätää sekä ehkäisemään luonnon tuhoutumista ja edistämään sen hyvinvointia. Kristillinen lähimmäisenrakkaus ilmenee muun muassa pyrkimyksenä poistaa köyhyyttä aikaansaavia ja ylläpitäviä tekijöitä, haluna jakaa omastaan sekä tyytymisenä kohtuulliseen kulutukseen.

Pelastus sisältää näin ollen sekä tuonpuoleisen ulottuvuuden että sen ”heijastusvaikutukset” tässä maailmassa. Työ luonnon tasapainon säilyttämisek-

si on tästä näkökulmasta osa kristillisten kirkkojen hengellistä elämää. Ilmastonmuutos nostaa tämän ajan hengellisyyden tärkeiksi osatekijöiksi huolenpidon köyhimmistä ihmisistä sekä luonnosta: ilmakehästä, vesistä, metsistä ja eläimistä. Teologiset perusteet kietoutuvat elämäntavan uudistukseen: uskoa ja käytännön elämää ei voi erottaa toisistaan.

Jumala Pyhänä Henkenä

Jumala lahjoittaa itsensä myös Pyhittäjänä. Hengen pyhittävä työ tarkoittaa, että hän auttaa ihmistä tunnistamaan ja ottamaan vastaan Jumalan Luojana ja Pelastajana antamat elämää ylläpitävät ja pelastavat lahjat sekä käyttämään niitä oikein. Lahjojen oikea käyttö puolestaan toteutuu juuri silloin, kun lahjat tunnustetaan Jumalalta tuleviksi ja niillä pidetään huolta luotujen aineellisista, henkisistä ja hengellisistä tarpeista.

Kirkon uskon mukaan Jumala Pyhänä Henkenä luo ja ylläpitää kirkon, joka on olemukseltaan yhteyttä Kristukseen ja toisiin kristittyihin. Pyhä Henki itse on se rakkaus, joka yhdistää Kristus-ruumiin jäsenet toisiinsa. Myös Jumalan luoma luonto on tarkoitettu yhteisöksi, jossa kaikki ovat olemassa toisiaan varten ja lahjoittaakseen rakkautta toisilleen. Luomakunnan ja kirkon olemusta yhdistävä tekijä on siis lahjoittava rakkaus. Luodun kautta Jumala lahjoittaa toisille luoduille elämän ja pitää sitä yllä. Kirkossa

hän lahjoittaa pelastuksen ja ikuisen elämän. Tämäkin tapahtuu luodun todellisuuden, sanan, veden, leivän, viinin ja toisten kristittyjen välityksellä.

Pyhän Hengen avulla toteutuva Jumalan lahjojen vastaanottaminen ja käyttö tarkoittaa, että kirkokoyhteisö ja jokainen kristitty käyttää niitä sekä ajallisen että ikuisen elämän edistämiseen ja vahvistamiseen. Hengen avulla kristitty toteuttaa luomisessa sydämeen kirjoitettua rakkauden lakia: hän asettuu toisen luodun asemaan ja kysyy, mitä toivoisi itselleen tehtävän, jos olisi samassa tilanteessa. Tästä näkökulmasta luomakunnasta huolehtimisen ja ihmisen ikuisen elämän kaipuun välillä ei ole mitään vastakkainasettelua eikä ristiriitaa.

Pyhä Henki on Jumalan uudistava ja rohkaiseva Henki. Hän pyhittää kaiken läsnäolollaan ja näin tekee äärellisistä asioista ikkunoita Jumalan äärettömyyteen. Henki vaikuttaa erityisellä tavalla pyhien sakramenttien välityksellä, mutta samalla hän on koko luomakunnalle välttämätön kuin hengitys.

Kristillisen teologian ytimessä oleva usko Kolmiyhteiseen Jumalaan edellyttää tasapainoa Jumalan kolmen persoonan ja heidän toimintansa välillä. Kristityn elämä osana luomakuntaa perustuu uskoon Jumalan luovaan, pelastavaan ja pyhittävään työhön. Tämän uskon varaan rakentuvat myös ekologisesti vastuullinen kristillinen ajattelu ja elämäntapa.

Usko ja elämäntapa

Ilmastonmuutos ja muut ympäristöongelmat haastavat kristillisiä yhteisöjä etsimään tässä ajassa mielekästä Raamatun ja perinteen tulkintaa. Vanhan ydinsanoman kohtaamiseksi uudelleen tarvitaan voimakkaita vertauskuvia ja sanamuotoja, jotka saavat ihmisen etsimään uudenlaista elämäntapaa. Yhä uudelleen on tarpeen palauttaa mieleen, että julistaessaan Jumalan valtakuntaa Jeesus edellytti kuulijaltaan kokonaisvaltaista mielenmuutosta.

1. Todellisuuden ydin on Jumalan lahjoittava rakkaus

Ekologiset kysymykset johdattavat teologian ydinkysymyksiin, kuten kysymykseen jumalakuvasta. Esimerkki ekologisesti merkittävästä teologisesta käsityksestä on ajatus Jumalan elämää ylläpitävästä läsnäolosta kaikessa luodussa. Tämä oli myös yksi Lutherin keskeisiä korostuksia, mutta myöhempi luterilaisuus ei ole kovin paljon pohtinut sen merkitystä ja seurauksia. Voi sanoa, että Lutherin todellisuuskäsityksen mukaan Jumalan syvin olemus on lahjoittava rakkaus ja luomakunnan tarkoitus on ilmentää tätä rakkautta. Ihmisen vastaus on kiittolaisuus, joka johtaa rakkaudelliseen elämäntapaan. Luterilaisessa teologiassa on ekologista potentiaalia, jota ei ole vielä ammennettu tyhjiin.

2. Jumala on läsnä luodussaan

Ilmastonmuutos haastaa nostamaan esiin perinteen mutta syrjään jääneen jumalakäsityksen, jonka mukaan Jumala on yhtä aikaa läsnä luodussaan ja sen tuolla puolen. Luterilaisen teologian mukaan on mahdollista ajatella, että luomakunta on pyhä siinä mielessä, että se on osallinen Luojaansa pyhydestä.

Luomakunta ilmentää ja välittää Jumalan hyvyttä ja rakkautta. Ihmisen ei siksi tarvitse erikseen pyhittää luomakuntaa, vaan antaa sen toteuttaa tarkoitustaan Jumalan lahjojen välittäjänä. Luomakunnan pyhyys ei silti tee luonnosta pelastuksen välinettä.

Tällainen tapa lähestyä Jumalan mysteeriä merkitsee myös, että Jumala on lähellä antaen ihmiselle toivoa, joka estää lamaantumasta haasteiden edessä.

3. Kiittolaisuus

Jumala antaa kaikki hyvät lahjansa luodun välityksellä. Sitä ilmentää se, että monet suomalaiset kokevat luonnon – metsät, järvet, meren tai tunturimaisen – myös hengellisesti tärkeänä. Heidän luontosuhteensa perustuu kiittolisuuteen Jumalan suurista lahjoista, syvään yhteenkuuluvuuden tunteeseen kaiken olevan kanssa ja rakkauteen sitä kohtaan. Tällainen rakkaus on vahva käyttövoima, kun etsitään ratkaisuja ilmastonmuutokseen ja muihin ympäristöongelmiin. Jumalan läsnäolon kokeminen luonnossa vastaa kristillisen teologian käsityksiä. Hengelliseen elämään kuuluu sekä kristittyjen yhteen kokoontuminen jumalanpalvelukseen ja pyhien sakramenttien äärelle että hiljentymisen luonnon keskellä. Luonnon eheyttävä voima on yksi Jumalan hyvistä lahjoista. Kiittolaisuus herättää ihmisen kunnioittamaan luonnon omaa tasapainoa ratkaisuisaan sekä ylistämään Luojaansa hänen lahjoistaan.

4. Kunnioitus

Luomakunnassa läsnä oleva Jumala tekee luodun osalliseksi pyhydestään. Ihminen suhtautuu pyhään kunnioituksen, ihmettelyn ja myös pelon tuntein. Pyhyyteen liittyy myös tietynlainen koskemattomuus – pyhän rajoja ei ole oikeutta ylittää mielival-

taisesti. Luomakunnan arvon ymmärtäminen rajoittaa ihmisen ahnetta halua käyttää luontoa kohtuuttomasti hyväkseen. Tällainen asenne muuttaa nykyisiä käsityksiä ihmisen asemasta osana luontoa, suitsii ihmisen luontaista ahneutta ja suuntaa huomion vastuullisempaan elämään luomakunnan jäsenenä.

5. Kohtuus

Kohtuullinen elämäntapa on pyrkimystä käyttää Jumalan lahjoja oikein. Tänään se merkitsee esimerkiksi elämän yksinkertaistamista ja olennaisen korostusta. Ihminen luopuu jostain hyvästä saadakseen tilalle parempaa – lisää aikaa, väljyyttä, rauhaa tai mahdollisuuksia jakaa omastaan tarvitseville. Kristin-usko on näin ymmärrettynä vastavoima ylikorostuneelle kulutuskulttuurille, joka vahingoittaa ihmistä ja koko luomakuntaa. Kristityn elämä on kilvoittelua kohti hyvää ja vastuullista elämäntapaa, mutta se ei silti ole ilotonta elämää. Myös luomakunnasta nauttiminen kuuluu ihmisen elämään. Jotta se on mahdollista, tarvitaan kohtuullista elämäntapaa ja eettisiä valintoja kulutuksessa. Hiljentyminen ja rukous antavat eettiselle toiminnalle voiman ja suunnan.

Kirkon profeetallinen tehtävä

Ympäristön uhat haastavat kristillisiä yhteisöjä uudistumaan hengellisesti ja palaamaan rikkaaseen, alkulähteisiin perustuvaan tapaan tarkastella ihmisen luontosuhdetta. Tältä pohjalta niiden tulee käyttää profeetallista ääntä ja kutsua ihmisiä vastarintaan yksipuolista kulutuskulttuuria vastaan. Kristilliseen perinteeseen on aina kuulunut yksinkertaisen elämäntavan ihanne: ihminen voi paremmin, jos hän ei tavoittele koko ajan jotain aineellista lisää elämäänsä. Kristinuskosta Jeesuksen jalanjäljissä löytyy aineksia elä-

mäntävän uudelleenarviointiin, koko elämää koskettavaan mielenmuutokseen ja jatkuvaan kilvoitteluun.

Luontoa suojelevia konkreetteja tekoja etsittäessä kirkko tukee tieteellisen tutkimuksen, poliittisten päätöksentekijöiden ja muiden toimijoiden pyrkimyksiä ymmärtää luonnon tilaa ja löytää tarvittavat toimenpiteet.

Profeetallisuus ja uskottava puhe edellyttävät, että kirkko toteuttaa ekologista vastuullisuutta omassa toiminnassaan ja ottaa luonnon tilaa koskevat tutkimukset huomioon. Samalla vaikuttava toiminta vaatii ekumeenista ja myös uskontojenvälistä yhteistyötä. Kirkon uudistuksen tulee tapahtua yhtä aikaa opillisella, eettisellä ja liturgisella tasolla. Arkeen asti ulottuvassa jumalanpalveluselämässään kirkot antavat konkreettisen muodon sille, mihin ne uskovat. Kirkko on suomalaisessa yhteiskunnassa merkittävä vaikuttaja. Sen tehtävään kuuluu korottaa äänensä köyhimpien ihmisten ja koko maapallon tulevaisuuden puolesta.

Kristillinen perinne ja yhteys kirkon sakramentaaliseen elämään tarjoavat syviä voimanlähteitä kamppailussa maapallon tulevaisuuden puolesta. Perinteestä nousee vahva vastuuntunnon painotus: ihmisen tehtävä on viljellä ja tänä aikana varsinkin varjella luomakuntaa. Syyllisyydentunteiden painaessa ja synnin todellisuuden ahdistaa ihmiselle kuuluu viesti Jumalan armosta ja pyyteettömästä rakkaudesta. Kenties kaikkein voimakkain liikkeelle saava voima on rakkaus: Jumalan lahjoittava rakkaus, joka syleilee ihmistä luomakunnassa ja herättää vastarakkauden. Ihminen, joka tuntee syvää yhteenkuuluvuutta kaiken luodun kanssa, haluaa säilyttää luonnon monimuotoisuuden ja kauneuden myös tuleville sukupolville.

KIRJALLISUUTTA

Lutherin Iso Katekismus.
Evangelis-luterilaisen kirkon tunnustuskirjat, s. 325–423.
SLEY-kirjat 1990. Jyväskylä.

Meille annettu maa. Pohjoisen kirkon ympäristökirja.
Toim. Timo Helenius. Helsinki: Edita 2007.

Pyhän kosketus luonnossa.
Johdatus kristilliseen ekoteologiaan.
Toim. Pauliina Kainulainen. Helsinki: Kirjapaja 2007.

Johdatus Lutherin teologiaan. Toim. Pekka Kärkkäinen.
Helsinki: Kirjapaja 2002.

Tuomo Mannermaa: Kaksi rakkautta.
Johdatus Lutherin uskon maailmaan.
Toinen täydennetty painos 1995. Suomen teologisen
kirjallisuusseuran julkaisuja 194. Helsinki.

Erwin Metzke: Jumala ja materia.
Lutherin sakramenttiteologian maailmankatsomuksellinen
merkitys. Suom. Anja ja Heikki Kirjavainen.
Pieksämäki: Suomen Luterilainen Evankeliumiyhdistys 1968.

Juhani Veikkola: Yhdessä luomakunnan kanssa.
Ekologinen tietoisuus haasteena kristilliselle jumalakuvalle
ja ihmiskäsitykselle.
Tampere: Kirkon tutkimuskeskus A 60, 1992.

Ekologinen elämäntapa. Kristillisen uskon haaste ympäristö-
vastuuseen. Toim. Juhani Veikkola. Kirkon yhteiskunnallisen
työn keskus. Helsinki: Kirjapaja 1991.

Larry Rasmussen (luterilainen ekoteologi):
Earth Community, Earth Ethics.
Maryknoll: Orbis Books 1996.

TIETOLAARI: ORTODOKSISEN TEOLOGIAN ANTIA

- ortodoksiselle perinteelle on luonteenomaista korostaa aineellisen ja hengellisen todellisuuden yhteenkuuluvuutta
- luotuna olentona ihmisen tehtävä on olla luomakunnan pappi eli kaiken luodun puolesta rukoilija ja kiittäjä
- ihmisen kyltymätön voitontavoittelu on ekologista syntiä, elämän pirstomista
- pelastus on sitä, että luomisen alkuperäinen yhteys luomakunnan, ihmisen ja Jumalan välillä toipuu
- eukaristiassa eli kiitosateriassa (ehtoollisessa) konkretisoituu ihmisen hyvä suhde luomakuntaan ja aineen pyhyys
- askeesi eli yksinkertainen elämäntapa kirkastaa aineellisten asioiden todellisen arvon ja opettaa arvostamaan luonnon antimia

Lähteenä Heikki Huttunen: Ihmisen luontosuhde ortodoksisessa traditiossa (teoksessa Pyhän kosketus luonnossa).

3. Suositukset

3.1. SUOSITUKSET SEURAKUNNILLE

Suosituksset pähkinäkuoressa

Seurakunnille suositellaan

- ryhtymistä viivyttlemättä toimiin ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi
- energiakatselmuksen suorittamista sekä kirkon ympäristöjärjestelmän, ympäristödiplomin, käyttöönottoa. Diplomiin sisältyvää seurakunnan ympäristöohjelmaa laadittaessa tulee kiinnittää erityistä huomiota ilmastonmuutosta hillitseviin toimiin ja ympäristökasvatukseen.

- siirtymistä kokonaan uusiutuvan energian käyttäjiksi tai ainakin lisäämään merkittävästi sen osuutta ostoenergiasta
- kaikki toiminnot kattavan liikenne- ja kuljetusselvityksen tekemistä sekä matkustussäännön päivittämistä siten, että siinä suositetaan julkisten kulkuneuvojen käyttöä
- hankintaohjeiden päivittämistä siten, että ilmastomuutoksen hillitseminen ja ympäristövaikutusten huomioon ottaminen on yhtenä kriteerinä mukana kaikessa hankintatoimessa. Yksityisen ihmisen ihanteena oleva kohtuullisen elämäntavan etsiminen koskee myös seurakuntaa.
- kaikkien toimintojen kehittämistä niin, että ne ovat esimerkkinä seurakuntalaisille ja ympäröivälle yhteiskunnalle. Seurakunnan ympäristökasvatuksen ja jumalanpalveluselämän tulee tukea seurakuntalaisten sitoutumista ekologiseen elämäntapaan ja antaa heille motivaatio muuttaa elämäntapaansa kohtuullisemmaksi. Seurakunnille suositellaan ympäristökasvatussuunnitelman laatimista.

Seurakunnille suositellaan kirkon ympäristöjärjestelmän, ympäristödiplomin käyttöön-ottoa (ks. www.evl.fi/ymparistodiplomi tai **Kirkon ympäristödiplomin käsikirja 2005, julkaisumyynti@evl.fi**). Ympäristödiplomin hankkimisen yhteydessä suoritetaan ympäristökatselmus ja laaditaan seurakunnan ympäristöohjelma. Ympäristöohjelmaa laadittaessa tulee kiinnittää erityistä huomiota ilmastonmuutosta hillitsevään toimintaan ja ympäristökasvatukseen.

Ilmastonmuutoksen hillitseminen liittyy erityisesti seuraaviin seurakunnan toimintoihin:

A. Energian säästäminen

Energiakatselmus

Ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi seurakunnille suositellaan energiakatselmuksen suorittamista. Katselmus voidaan teettää ulkopuolisella asiantuntijalla tai tehdä itse.

Energiakatselmus tarkoittaa kiinteistöjen LVIS-toimintojen järjestelmällistä tarkastelua energiatehokkuuden näkökulmasta. Katselmus koskee myös keittiöiden ja toimistotilojen sähköä kuluttavia laitteita. Se tuottaa selvityksen ja parannusehdotuksia,

joilla ilmastonäkökohtien ohella voi olla huomattava taloudellinen merkitys. Jo käyttötapojen muutoksilla ja käytännössä ilmaisilla säästötoimilla voidaan vähentää merkittävästi energian ja veden kulutusta. Katselmuksen tuloksena esitetyistä toimenpiteistä tulee toteuttaa ainakin ne säästötoimet, joiden takaisinmaksuaika on 0–3 vuotta.

Erityisen kysymyksen muodostavat vanhat kirkkorakennukset, jotka yleensä ovat korkeita, huonosti eristettyjä ja tekniikaltaan vanhanaikaisia. Varsinkin talvipakkasilla vanhojen kirkkojen lämmittäminen yksittäistä jumalanpalvelusta varten kuluttaa melkoisesti energiaa. Näiden kirkkojen osalta seurakuntien tulisi harkita jumalanpalvelusten siirtämistä keskitälven kuukausien ajaksi seurakuntataloihin, jos sopivia tiloja löytyy kirkkojen läheltä. Jumalanpalvelusten siirtäminen on kuitenkin usein herkkä asia, jota kannattaa harkita ottaen huomioon myös seurakunnan perinne ja seurakuntalaisten tottumukset.

Vanhojen kirkkojen ohella toinen erityiskohde on vainajien kylmäsäilytystila. Kylmäsäilytystilojen kunto ja uusimistarve tulee arvioida katselmuksessa. Jäähdytysaineena on aiemmin käytetty yleisesti freonia, joka on otettava saneerausten yhteydessä talteen ja vaihdettava ilmakehän ja ilmastonmuutoksen kannalta vaarattomampiin aineisiin.

Energiakatselmusta tehtäessä tulee kuulla työntekijöitä ja etsiä yhdessä heidän kanssaan säästökohteita. Katselmuksen tuloksista informoidaan myös työntekijöitä ja jaetaan ohjeet siitä, miten jokainen voi omalta osaltaan vähentää energiankulutusta. Vuosittain vietettävä Energiansäästöviikko on hyvä keino lisätä niin työntekijöiden kuin seurakuntalaistenkin energiatietämystä. Lisää energiakatselmuksesta voi lukea Kirkon ympäristödiplomin käsikirjan 8. luvusta.

Uusiutuvan energian käyttö

Energiankulutuksen ympäristövaikutuksia voi pienentää siirtymällä uusiutuvan energian käyttäjäksi. ***Seurakunnille suositellaan siirtymistä kokonaan uusiutuvan energian käyttäjäksi.*** Uusiutuvaa energiaa ovat vesivoima, puu eri muodoissaan ja muu biomassassa, tuulivoima, aurinkolämpö ja -sähkö, maalämpö sekä biokaasu. Pitkällä tähtäimellä maapallon energiahuolto voi perustua vain uusiutuviin energialähteisiin. Ne eivät lopu ja ne ovat varsin saasteettomia. Ne eivät myöskään lisää kasvihuoneilmiötä (olettaen että puuta poltetaan korkeintaan sen verran kuin se kasvaa). Tosin niiden-

kin käytöllä voi olla huomattavia luontovaikutuksia.

Suomen luonnonsuojeluliiton myöntämä Norppaenergia-merkki on Suomen ainoa energian ympäristömerkintä. Merkki myönnetään tietyin kriteerein uusiutuvista energianlähteistä tuotetulle sähkölle ja kaukolämmölle. Merkin idea on kannustaa voimayhtiöitä lisäämään uusiutuvan energian osuutta. Niinpä merkkiin liittyy velvoite pyrkiä kehittämään näitä energiavaroja. Yleensä yhtiöt ovat hinnoitelleet ekomerkityn energian hieman tavanomaista kalliimmaksi. Ero ei kuitenkaan ole suuri, ja se voi joillakin paikkakunnilla tulla jopa edullisemmaksi kuin tavanomainen ostoenergia.

B. Jätehuolto

Jätelain mukaan kaikessa toiminnassa on mahdollisuuksien mukaan ehkäistävä jätteen syntymistä sekä pyrittävä vähentämään sen määrää ja haitallisuutta. Jätteen tuottajalla on velvollisuus tuntee käyttämänsä aineet ja niistä syntyvät jätteet sekä järjestää asianmukainen jätehuolto. Jätteet on myös hyödynnettävä mahdollisuuksien mukaan ensi sijassa aineena ja toissijaisesti energiana. Lain lisäksi seurakuntia velvoittavat myös kunnalliset jätehuoltomääräykset. Käytännössä lajittelua säätelee se, mitä hyötyjätteitä kunnan alueella kerätään ja vastaanotetaan.

Seurakunnille suositellaan jätehuoltoselvityksen tekemistä. Selvitys luo pohjan jätteen synnyn ehkäisy- ja hyötykäyttötavoitteille. Selvityksessä käydään läpi niin seurakunnan kiinteistöt, keittiöt, hautausmaat ja viheralueet kuin kirkot ja leirikeskukset.

Selvityksen pohjalta tehdystä jätehuoltosuun-

nitelmasta on tiedotettava henkilökunnalle ja mm. ruokaloiden asiakkaille. Jätteiden lajittelusta tulee tehdä kiinteistökohtaiset ohjeet, jotka ovat esillä esim. keittiöiden ja ruokaloiden jättepisteissä. Tarkeimmat ohjeet jätehuoltoselvityksen ja -suunnitelman laatimisesta löytyvät Kirkon ympäristödiplomin käsikirjan 6. luvusta.

Erityistä merkitystä ilmastomuutoksen näkökulmasta on biojätteiden (ruoantähteet, maatuva talous- ja puutarhajäte) asianmukaisella käsittelyllä. Biojätteen erottelu on tärkeää mm. sen vuoksi, että kaatopaikalla mätänevä jäte synnyttää metaania, joka on kasvihuoneilmiötä lisäävä kaasu. Jos biojäte on mahdollista kompostoida kiinteistökohdasta, vähennetään samalla kuormausliikennettä.

C. Kiinteistöjen hoito

Hyvällä kiinteistönhoidolla voidaan merkittävästi alentaa rakennusten lämmön ja sähkön kulutusta. Ilmastomuutoksen torjumisen kannalta on olennaista energian kulutuksen vähentäminen ja siirtyminen uusiutuvien energiamuotojen käyttöön. Myös lämpimän veden käyttö kuluttaa energiaa. Ilmanvaihtokin on merkittävä lämpöenergian ja sähkön kuluttaja. Jopa kolmannes rakennuksen lämpöenergiasta saattaa kulua ilmanvaihtoon.

Sähkön, lämmön ja veden kulutusta tulisi seurata säännöllisesti, mikä voidaan järjestää eri tavoin riippuen kiinteistökannasta ja käytettävästä tekniikasta. Seurannassa kirjataan esim. kuukausittain ylös kiinteistöjen energian ja veden kulutusluvut. Jotta tiedot olisivat vertailukelpoisia, ne on hyvä raportoida ominaiskulutuksena (kWh/m^3 ja l/m^3). Lämmön osalta kulutusluvut ilmoitetaan myös läm-

mitystarveluvulla korjattuna, jolloin säätölojen vaihtelu eliminoituu. Lämmitystarveluvun avulla korjataan toteutuneita lämmitysenergian kulutuksia, jotta voidaan verrata toisiinsa saman rakennuksen eri kausien tai vuosien kulutuksia ja eri kunnissa olevien rakennusten ominaiskulutuksia.

Seurantaraporttien avulla kiinteistönhoidosta vastaava henkilökunta voi seurata energian ja veden kulutusta ja puuttua tilanteeseen, jos kulutusluvut jostain syystä nousevat poikkeuksellisen korkeiksi. Seurannan avulla on myös mahdollista vertailla eri kiinteistöjen kulutuslukuja ja suunnitella korjaustoimia. Seurannalla on tärkeä merkitys energiakustannusten kurissa pitämiseen, mutta samalla voidaan estää kulutuksen turha kasvu ja näin alentaa myös ympäristöpäästöjä.

Ekologinen rakentaminen

Maankäyttö- ja rakennuslain mukaan kaiken rakentamisen tulee noudattaa hyvää rakennustapaa ja perustua kestävä kehityksen periaatteille. Ekologinen rakentaminen tarkoittaa rakennusnormeja pidemmälle menevien ympäristötavoitteiden asettamista. Ne voivat liittyä mm. energiansäästöön, uusiutuvan energian hyödyntämiseen, rakennuksen kestävyys, jätteiden minimointiin ja kierrätykseen, rakennusmateriaalien luonnonmukaisuuteen ja terveellisyys tai pienilmaston huomioon ottamiseen ja viheralueiden kehittämiseen.

Ekologinen näkökulma tulee ottaa huomioon myös seurakunnan rakennushankkeissa. Esimerkiksi energiansäästötekniikka on kaupallisesti kilpailukykyistä ja pienellä lisäinvestoinnilla saadaan alennettua huomattavasti talon käyttökustannuksia. Näin ekologinen rakentaminen voi olla myös taloudelli-

sesti perusteltua. Korjaushankkeissa sekä laite- ja konekantaa uusittaessa tulee suosia energiatehokkaimpia ja vähäpäästöisimpiä tuotteita. Maalämpö, aurinkopaneelit, hake- tai muu biolämpö ja poistoilman talteenotto ovat yleistyneitä ympäristöä säästävän rakentamisen keinoja.

Rakentamisella on suuret ympäristövaikutukset vielä vuosikymmentenkin kuluttua mm. lämmitys- ja muine energiakuluineen. Ennen rakentamispäätöstä tulee selvittää nykyisten tilojen käyttöaste ja mahdollisuudet nostaa sitä. Joitakin tiloja voidaan myös vuokrata.

Vanhojen rakennusten energiaremontteja tehtäessä on otettava myös rakennusten kulttuurihistorialliset arvot lähtökohdaksi, mikä saattaa rajoittaa käytettävissä olevia keinoja modernisoida energiatekniikkaa. Energiavuodot ja -säästömahdollisuudet tulee kuitenkin selvittää, ja se tapahtuu tekemällä energiakatselmus.

Kun suunnitellaan kokonaan uusia tiloja tai uusiin esimerkiksi valaistusjärjestelmiä, tulisi sähkösuunnitelmilta vaatia korkeaa energiansäästöä. Ns. älykäs valaistuksenohjaus säästää enimmillään jopa 70 % energiaa ja tarjoaa samalla parhaimman käyttömukavuuden. Älykkäässä valaistuksenohjauksessa otetaan automaattisesti huomioon esimerkiksi päivänvalon vaikutus ja valot sammuvat itsensä, kun niitä ei tarvita. Jo olemassa olevassa sisä- ja ulkovalaistuksessa on mahdollista säästää sähköä siirtymällä energiatehokkaampiin lamppuihin, vähentämällä turhaa yleisvalaistusta ja lisäämällä kohdevalaistusta.

Leiri- ja kurssikeskukset sekä kesäkodit

Leirikeskusten, kurssikeskusten ja kesäkotien toi-

minta vaikuttaa monin tavoin luonnon tilaan. Usein keskukset ovat vesien rannoilla ja arvokkaiden luonnon tilaisten alueiden keskellä. Leirikeskukset toimivat ympäristökasvatuksen esimerkkeinä – niin hyvässä kuin pahassa. Ympäristöselvityksen tekeminen myös näissä kohteissa on tärkeää. Selvityksen tekemisestä voi lukea Kirkon ympäristödiplomin käsikirjan 12. luvusta. Ympäristöselvityksen pohjalta kirjoitetaan leirikeskusten / kurssikeskusten / kesäkodin ympäristöohjelma. Siinä asetetaan tavoitteet havaittujen ympäristöongelmien poistamiseksi ja esitetään keinot ja aikataulut, milloin parannukset tehdään. Ilmastomuutoksen hillinnän näkökulmasta on erityisesti kiinnitettävä huomiota leirikeskusten energiatalouteen.

Jos leiri- tai kurssikeskus sijaitsee haja-asutusalueella, jätehuoltoa on vaikea järjestää yhtä tehokkaasti kuin keskitetyn jätteenkeräilyalueella taajamassa. Siksi jätteiden synnyn ehkäisemiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota. Se tarkoittaa mm. kertakäyttöastoiden, pakkausten, muovin ja muun maatumattoman materiaalin käytön minimointia. Keittiöltä ja ruokalasta tuleva biojäte on suositeltavaa kompostoida sitä varten hankitussa lämpökompostorissa.

Hautausmaat

Hautausmaiden ja viheralueiden hoidolla on suoria ympäristövaikutuksia, jotka tulee selvittää. Jos seurakunnalla on krematorio, sen päästöt ja mahdollisuudet minimoida niitä tulee myös selvittää. Ympäristönsuojeluasetuksen mukaan krematoriotoimintaan on oltava ympäristölupa.

Selvityksen pohjalta laaditaan tai päivitetään hautausmaiden ja viheralueiden hoito-ohjeet (tai

ohjeiden ympäristöosat). Tavoitteena on kehittää hautausmaiden ja viheralueiden hoitoa luonnonmukaisemmaksi, turvata arvokkaiden luontopiirteiden säilyminen ja minimoida hoidosta aiheutuvat haitalliset ympäristövaikutukset. Tarkemmat ohjeet löytyvät Kirkon ympäristödiplomin käsikirjan luvusta 11.

Ilmastonmuutoksen kannalta kannattaa kiinnittää huomiota työkonien energiatalouteen sekä eloperäisten jätteiden kompostointiin. Maatuvat puutarhajätteet tulisi kompostoida itse tai viedä kunnan osoittamalle kompostointikentälle.

Hoitokaluston kunto ja laatu vaikuttavat suoraan ympäristöpäästöihin. Vähäpäästöisiä työkonieita ovat mm. sähkökäyttöiset ja mekaaniset koneet. Myös katalysaattorit tai vastaavat pakokaasujen puhdistimet vähentävät haitallisten päästöjen määrää.

Ajoneuvojen, kaivureiden ja kuormaajien, traktoreiden, lakaisukoneiden, ruohonleikkureiden ja pienkoneiden päästöjä tulee seurata ja niiden kunnosta huolehtia. Poltto- ja voiteluaineina ja moottoriöljyinä tulee käyttää ympäristön kannalta parhaita laatuja. Työkoneissa tulee käyttää rikitöntä polttoainetta aina kun mahdollista. Bensakäyttöisissä ruohonleikkureissa ja muissa pienkoneissa on suositeltavaa käyttää pienkonepolttoainetta.

Hautausmaiden ja viheralueiden kastelu kuluttaa paljon vettä. Jos hautausmailla ei ole omaa kaivoa, käytetään talousvettä, jonka puhdistus puolestaan kuluttaa energiaa ja kemikaaleja. Kastelutarpeeseen tulee kiinnittää huomiota ja pyrkiä vähän vettä vaativiin lajikkeisiin ja puutarhasuunnitteluun.

D. Liikenne

Liikenteellä on monien positiivisten vaikutustensa lisäksi merkittäviä ympäristöhaittoja, kuten pakokaasupäästöt ja energian kulutus. Erityisesti auto- ja lentoliikenteen jatkuva kasvu kiihdyttää ilmastonmuutosta.

Seurakunnille suositellaan tehtäväksi seurakunnan toimintojen liikenne- ja kuljetusselvitys.

Sen tavoite on kartoittaa, onko liikennetarpeet hoidettu ympäristön ja myös toimintojen kannalta parhaalla mahdollisella tavalla vai voitaisiinko liikennettä ja kuljetuksia tehostaa tai lisätä ympäristön kannalta edullisten kulkumuotojen osuutta. Tarkemmat ohjeet liikenneselvityksen laatimisesta löytyvät Kirkon ympäristödiplomin käsikirjan 14. luvusta.

Selvityksen pohjalta tehdään toimintaohjelma, johon valitaan konkreettisia kehittämiskohteita. Samalla tulee tarkistaa seurakunnan matkustussääntö.

Ajoneuvot

Autoja ja työkoneita hankittaessa tulee ympäristöominaisuudet ottaa yhdeksi tärkeäksi valintakriteeriksi. Se tarkoittaa huomion kiinnittämistä varsinkin ajoneuvojen polttoaineen kulutukseen, pakokaasujen puhdistustekniikkaan ja alhaisiin päästötasoihin sekä oikeaan kokoluokkaan ja moottoritehoon ajoneuvon käyttöön nähden.

Polttoaineen kulutusta tulee seurata säännöllisesti ja pitää kulutus kohtuullisella tasolla. Säännöllinen huolto auttaa pitämään ajoneuvon kunnossa ja pidentää sen käyttöikää. Hyväkuntoisen ajoneuvon energiatehokkuus on myös parempi.

Taloudellisen ajotavan koulutus

Säästävällä ajotavalla voi vaikuttaa merkittävästi polttoaineen kulutukseen ja sitä kautta ympäristöpäästöihin. Varsinkin kaupunkiajossa sillä on suuri merkitys. Mahdollisimman tasainen ajotyyli, turhien kiihdytysten ja jarrutusten välttäminen, tilanteiden ennakointi, ajoreittien suunnittelu ja asiointimatkojen yhdistäminen, ylimääräisen kuorman poistaminen autosta ja talvella moottorin esilämmitys lohkolämmittimellä ovat esimerkkejä seikoista, jotka vaikuttavat ratkaisevasti polttoaineen kulutukseen.

Useat autokoulut järjestävät nykyään taloudellisen ajotavan koulutusta. Seurakunta voi tilata tällaisen kurssin varsinkin niille työntekijöille, jotka joutuvat ajamaan työnsä takia paljon autolla.

Kimppakyydit ja yhteiskuljetukset

Ajoreittien, aikataulujen ja kuljetusten suunnittelulla voidaan minimoida liikkumistarvetta. Etukäteen sovitut kimppakyydit kokouksiin ja tilaisuuksiin vähentävät oleellisesti kokonaisajokilometrien määrää.

Työmaakokouksien ja palavereiden vakiokysymykseksi kannattaa ottaa: Kenen autolla mennään?

Leireille ja retkikohteisiin tulisi aina järjestää yhteiskuljetus. Monilla liikennöitsijöillä on nykyään laatu- ja ympäristösertifikaatteja. Sellaisia kannattaa suosia.

Kevyt- ja joukkoliikenteen lisääminen

Kävely ja pyöräily ovat suositeltavimpia kulkumuotoja niin ympäristön kuin kulkijan terveyden kannalta. Kiireisenä työpäivänä kävelyvauhti riittää vain lyhyisiin matkoihin, mutta pyöräily on varsinkin kaupungeissa muutaman kilometrin matkoilla käytännössä yhtä nopea väline kuin auto.

Seurakunta voi edistää työntekijöiden siirtymistä auton ratista pyörän satulaan järjestämällä pyörille hyvät säilytystilat ja pyöräilijöille suihku- ja vaateidenvaihtotilat. Työntekijöiden käyttöön voidaan

hankkia yhteisiä polkupyöriä asiointimatkoja varten. Seurakunta voi osallistua kansainväliseen Autoton päivä -tapahtumaan (22.9.) tms. kampanjoihin kevyen liikenteen edistämiseksi.

Työnantaja voi hankkia työntekijöille bussin tai muun julkisen liikennevälineen kausikortin, jolla voi ajaa työaikana tapahtuvia matkoja. Kokouksia ja palavereita järjestettäessä tulee kiinnittää huomio paikan saavutettavuuteen julkisilla kulkuneuvoilla.

E. Hankinnat ja sijoittaminen

Ilmastonmuutos ja luonnonvarojen rajallisuus vaativat kulutuskulttuurin muutosta myös seurakunnissa. Jokaisen seurakunnan tulisi laatia hankintaohje, joka edellyttää ympäristö- ja ilmastonsuojelunäkökoh-
tien huomioonottamista kaikissa hankinnoissa. Il-
masto- ja ympäristövaikutusten ottaminen merkittä-
väksi valintakriteeriksi palveluja, tuotteita ja urakoita
kilpailutettaessa edellyttää, että hankinnoista vastaa-
vat saavat näistä riittävästi ympäristö- ja laatutietoa.

Monien tuotteiden hankinnassa on mahdollista käyttää apuna energia- ja ympäristömerkkien kritee-
reitä. Elintarvikkeista aiheutuvaa ympäristökuormaa
voi vähentää hankkimalla lähellä tuotettua ja lisää-
mällä kasvisruuan osuutta ruokavaliossa.

Sijoitustoiminnalla seurakuntien on mahdollista tukea esimerkiksi ympäristöteknologiaan, kierrätyk-
seen tai uusiutuviin energioihin satsaavia yrityksiä. Lisää ympäristöystävällisistä hankinnoista ja eetti-
sestä sijoittamisesta voi lukea Kirkon ympäristödip-
lomin käsikirjan 4. luvusta sekä Kirkkohallituksen an-
tamista Suomen evankelisluterilaisen kirkon vas-
tuullisen sijoittamisen ohjeista (www.evl.fi/vastuul-lisen_%20sijoittamisen_%20ohjeet2007.pdf).

F. Ympäristökasvatus ja jumalanpalveluselämä

Seurakunnan tulee edistää omalla esimerkillään ja toiminnallaan ympäristöystävällisten asenteiden vahvistumista. Seurakunnan ympäristökasvatuksen tulee tukea seurakuntalaisten sitoutumista ekolo-
giseen elämäntapaan ja tarjota heille kristillisestä perinteestä nousevia voimanlähteitä elämäntavan muutoksiin.

Parhaimmillaan seurakunnan ympäristökasvatus toteutuu läpäisyperiaatteella kaikessa seurakunnan toiminnassa. Luontevasti se liittyy varhaiskasvatus-
työhön, nuorisotyöhön ja rippikouluopetukseen. Se voi olla aiheena raamattupiireissä tai muissa keskus-
teluilloissa.

Seurakunnan työntekijöiden tueksi on hyvä laa-
tia kaikki työmuodot kattava ympäristökasvatus-
suunnitelma, jossa on konkreettisia esimerkkejä. Jot-
ta työntekijät pystyvät ottamaan ilmasto- ja ympäris-
tönäkökohdat vakavasti huomioon, tulee heille jär-
jestää myös ympäristöasioihin liittyvää koulutusta.

Seurakunnan työntekijöillä voi olla tärkeä rooli sillanrakentajana asukkaita jakavissa ympäristökiis-
toissa. Seurakunnan työntekijät tai työmuodot voivat myös nostaa esiin muuten vähemmälle huomiolle jääviä näkökantoja ja arvoja. Kannan ottamisella on vaikutusta siinäkin tapauksessa, että seurakunta ei yhteisönä voi sitoutua jonkin kiistan osapuoliin. Sil-
loin seurakunta voi olla yhdistävä tai sovitteleva osapuoli – tai yksittäiset seurakunnan edustajat voi-
vat osallistua toimintaan.

Jumalanpalvelusten kirja edellyttää, että seura-
kunta viettää Luomakunnan sunnuntaita yhtenä sunnuntaina touko – lokakuussa. Keväällä voi jär-

jestää kylvön siunauksen, syksyllä luomakunta-
teemaan liittyy luontevasti kiitos sadosta. Luoma-
kunnan sunnuntain viettämisen lisäksi ympäristö-
ja ilmastoasian tulee olla muutoinkin esillä seu-
rakunnan vuotuisessa jumalanpalveluselämässä.
Kiitollisuus ja huoli luomakunnasta voivat näkyä
jumalanpalvelusten saarnoissa, virsissä ja esiru-
kouksissa. Luontojumalanpalvelukset tai metsä-
kirkot ovat hyvä tapa kokea Jumalan läsnäoloa.

G. Ympäristöindikaattorit

Seurakunnan ilmasto- ja ympäristövaikutuksia tulisi
kyetä seuraamaan vuosittain ja raportoimaan niistä
vuosikertomusten yhteydessä. Kaikkia ympäristö-
vaikutuksia ei ole mahdollista laskea määrällisesti ja
tilastoida, mutta joidenkin ympäristövaikutusten seu-
raaminen onnistuu tilastoista poimittavin luvuin.

Ympäristöindikaattoreita voivat olla esimerkiksi
kiinteistöjen sähkön, lämmön ja veden ominais-
kulutus, työmatka-ajojen määrä kilometreissä työn-
tekijää kohti tai kaatopaikkajätteen kertymä. Oleel-
lista on, että indikaattoreihin liittyy selkeä tavoite,
esimerkiksi ”lämpöenergian ominaiskulutusta pyri-
tään vähentämään 1 % vuodessa”. Tällöin on help-
po seurata, onko tavoite toteutunut ja pohtia syitä,
mikäli tavoitteeseen ei ole päästy.

LÄHTEET:

Kirkon ympäristödiplomin käsikirja 2005:
www.evl.fi/ymparistodiplomi

Suomen evankelisluterilaisen kirkon vastuullisen sijoittamisen
ohjeet:
www.evl.fi/vastuullisen_%20sijoittamisen_%20ohjeet2007.pdf

3.2. SUOSITUKSET KIRKON JÄSENILLE

Suosituks^{et} pähkinäkuoressa

- arvioi ja muuta elämäntapaasi kohtuullisemmaksi. Selvitä mahdollisuutesi vaikuttaa ilmastonmuutoksen hillitsemiseen.
- pidä perhekokous (tai vastaava), jossa sovitte muutoksista elämäntapaanne
- rukoile ja hiljenny: se antaa elämäntavan muutokselle voimaa ja suuntaa
- nauti luonnosta ja sen ihmeistä
- pyhitä lepopäivä. Etsi sille muuta sisältöä kuin kuluttaminen.
- vaikuta seurakunnassasi, paikkakunnallasi ja kansanedustajaasi

Kotitalouksien kasvihuonekaasupäästöt vaihtelevat suuresti. Niihin vaikuttavat monet seikat, mm. elämäntapa, asuinmuoto, asuinpaikka ja elämänvaihe. Suuria päästöjä on helpompi vähentää kuin pieniä. Kristityn elämäntapaan kuuluu kohtuullisuus.

Suosیتetaan, että kirkon jäsenet arvioivat ja muuttavat omaa elämäntapaansa kohtuullisemmaksi ja selvittävät mahdollisuutensa vaikuttaa ilmastonmuutoksen hillitsemiseen. Siinä auttaa esimerkiksi tähän koottu suppea lista. Kyseinen lista ei ole luonnollisesti täydellinen. Ilmastonmuutoksen hillitseminen on niin tärkeä asia, että kirkko haluaa olla esittämässä jäsenilleen konkreettisia tapoja toimia, vaikka kirkolla ei ole käytännön toimista muuta

kuin ilmastonmuutoksen asiantuntijoiden antamaa tietoa. Kyse on samankaltaisesta asiasta kuin muinoin valistuksen aikakaudella, jolloin papit neuvoivat saarnojensa lomassa perunanviljelyksen taitoa. Kirkko on yhtenä toimijana puolustamassa ihmisen ja muun luomakunnan hyvän elämän ehtoja.

Koko perheen kannattaa kokoontua yhteen käymään suositukset läpi ja sopimaan perheen teke mistä muutoksista elämäntapaansa. Saman voivat tehdä myös yksin tai erilaisissa yhteisöissä asuvat.

Hiljaisuus ja rukous antavat eettiselle toiminnalle voiman ja suunnan. Joulua ja pääsiäistä edeltävät paastonajat ovat hyvä mahdollisuus kokeilla yksinkertaisempaa ja kohtuullisempaa elämäntapaa. Myös lepopäivän pyhittäminen säästää ympäristöä, jos se vähentää turhaa kulutusta.

Kotitalouksien päästöt ovat merkittäviä kasvihuonekaasujen lähteitä. Siksi omilla ratkaisuilla on merkitystä. Elämäntapaansa kohtuullisemmaksi ilmaston ja ympäristön vuoksi muuttaneet ihmiset ovat rohkaiseva esimerkki siitä, mitä me voimme tehdä. Kun oma pesä on paremmassa kunnossa, voi vaatia samaa seurakunnaltaan, kunnaltaan, kirkoltaan, maaltaan ja EU:lta.

Tämän listan avulla voit käydä läpi perheesi tai omaa elämäntapaasi:

Etsi kohtuullista elämäntapaa

- Kohtuullisuus on perinteinen kristillinen hyve. Osallisuus Jumalan lahjoittavaan rakkauteen suuntaa kristittyjä lievittämään ja poistamaan köyhien hätää sekä ehkäisemään luonnon tuhoutumista ja edistämään sen hyvinvointia. Kristillinen lähimmäisenrakkaus ilmenee muun muassa pyrkimyksenä poistaa köyhyyttä aikaansaavia ja ylläpitäviä tekijöitä, haluna jakaa omastaan sekä tyytymisenä kohtuulliseen kulutukseen.
- Mieti miten sinä ja perheesi voitte nauttia Jumalan hyvistä lahjoista ja toteuttaa kohtuullista elämäntapaa
- Hiljaisuus ja rukous ovat ekotekoja. Ne antavat eettiselle toiminnalle voiman ja suunnan. Hiljaisuuden viljely ei saastuta eikä kuluta luonnonvaroja. Rukous on Jumalan aineeton lahja ihmiselle.
- Mieti, miten voitte viettää paastonaikaa. Joulua ja pääsiäistä edeltävät paastonajat ovat hyvä mahdollisuus etsiä ja kokeilla yksinkertaisempaa ja kohtuullisempaa elämäntapaa.

Pyhitä lepopäivä

- Mieti, miten sinä ja perheesi voitte viettää pyhäpäivän. Lepopäivän pyhittäminen säästää ympäristöä ja vähentää kasvihuonekaasujen syntymistä.
- Turhan kuluttamisen sijaan sunnuntain voi käyttää monella muulla tavalla: osallistumalla messuun, liikkumalla luonnossa tai kaupungilla, lueskelemalla, tapaamalla perhettä ja ystäviä, käymällä konserteissa ja muissa tapahtumissa.

Säästä liikkuessasi energiaa

- Pohdi omaa ja perheesi liikkumista. Liikutko omalla autolla, joukkoliikennettä käyttäen, pyörällä vai kävellen? Valinnanmahdollisuuteen vaikuttaa moni asia:
 - Asutko kaupungissa, esikaupungissa, maalla tai pitkien taipaleiden päässä?
 - Onko joukkoliikennettä tarjolla, voitko kävellä tai pyöräillä osan tai koko matkan?
 - Onko sinulla pieniä lapsia, mitä he harrastavat? Voiko harrastuksiin kulkea kimpapakyydillä tai joukkoliikennevälineillä?
 - Mikä on kuntosi, terveytesi ja mahdollisuutesi liikkua oman ruumiin voimalla?
 - Tarvitsetko autoa ammatin harjoittamiseen?
 - Ota hyötyliikunta tavaksi, pyöräile tai kävele mahdollisuuksiesi mukaan kaikki lyhyet asiointimatkat.
- Jos ostat auton, veneen tai muun liikkumisvälineen, mieti onko sen kulutus kohtuullista verrattuna muihin vaihtoehtoihin. Valitse vähän päästöjä aiheuttava vaihtoehto.
- Lentäminen on maailman nopeimmin kasvava hiilidioksidipäästöjen aiheuttaja. Junalla matkustamista kannattaa suosia lentämisen vaihtoehtona. Jos kuitenkin arvioit lentäen tehdyn matkan tarpeelliseksi, harkitse aiheuttamiesi hiilipäästöjen kompensoimista. On olemassa organisaatioita, jotka laskevat aiheuttamiesi päästöjen määrän, ja voit investoida rahaa uusiutuvaan energiaan, tehokkaaseen energiankäyttöön tai metsänhoitohankkeisiin, jotka säästävät vastaavan määrän päästöjä.

Suosi energiaa säästävää lämmitystä ja laitteita sekä säästä vettä

- Kotitalouksien energiankulutus voidaan jaotella välilliseen ja välittömään kulutukseen. Välittömään kulutukseen lasketaan mukaan esimerkiksi asuntojen lämmitys, auton polttoaineen kulutus ja lämpimän veden käyttö. Välilliseen energiankulutukseen kuuluu ostettujen tavaroiden ja palvelujen koko valmistusketjun aiheuttama kulutus. Se tilastoidaan usein teollisuuden käyttämäksi energiaksi. Teollisuus ei kuitenkaan ole mikään erillinen saareke, vaan lopulta sen tuotanto linkittyy yksityiseen kulutukseen. Välittömän kulutuksen osuus kodin energiankäytöstä on noin 40 % ja välillisen noin 60 %.
- Suurin osa energiavirroista tapahtuu siis yksityisen kuluttajan kannalta ”piilossa”, mutta niihin voi toki vaikuttaa omilla kulutustottumuksillaan ja -valinnoillaan, esimerkiksi valitsemalla mahdollisimman lähellä valmistettuja ja kestäviä tuotteita sekä seuraamalla energiamerkintöjä.
- Helpoin tapa vaikuttaa kodin välittömään energiankulutukseen on valita energiatehokkaita ja kestäviä laitteita sekä välttää tarpeettomien laitteiden hankkimista. Esimerkiksi kylmälaitteiden energiankulutus on vähentynyt 25 vuodessa jopa kolmasosaan.
- Sähkölämmitys on tehoton ja suuripäästöinen lämmitysmuoto, josta luopumista kannattaa mahdollisuuksien mukaan harkita ja valita energiaa säästävä ratkaisu (esim. ilmalämpöpumppu tai maalämpö), kun hankkii uutta.

Sammuta sähkölaitteet ja käytä energiansäästölamppuja

- Tarkista asuinhuoneiden ja työhuoneesi lämpötila ja säädä se korkeintaan 21–22 asteeseen.
- Käyttämättöminä päälle jätetyt laitteet ja valot, samoin kuin valmiustilassa olevat sähkölaitteet kuluttavat turhaan.
- Hehkulamput kuluttavat energiaa moninkertaisesti verrattuna energiansäästölamppuihin tai vielä vähemmän kuluttaviin LED-lamppuihin. Vaihda siis kotisi lamput!
- Kun ostat uusia sähkölaitteita, valitse aina vähiten kuluttava energiamerkin A mukainen laite.

Lajittele ja kierrätä

- Lajittele ja kierrätä jätteitä ainakin niin paljon kuin oman kuntasi ja/tai taloyhtiön palvelut tekevät mahdolliseksi. Jos mahdollisuudet ovat puutteellisia, pyri vaikuttamaan niiden parantamiseksi.
- Vielä parempi tapa on välttää jätteen muodostumista, koska useimmat ostamamme tuotteet aiheuttavat kasvihuonekaasupäästöjä tuotanto- tai jakeluvaiheessa.
- Kerää ja kierrätä tai kompostoi biojäte. Kaatopaikat aiheuttavat noin 3 % EU:n kasvihuonekaasupäästöistä metaanin muodossa, jota syntyy hajoavasta biojätteestä. Biojätteen kierrätyksellä tai kompostoinnilla puutarhassasi voit auttaa tämän ongelman poistamisessa.

Suosi ruokavaliossasi kasvikunnan tuotteita

- Suosi kasvikunnan tuotteita, luomua ja lähiruokaa. Jos syöt sekaruokaa, voit suosia perinteistä ns. Välimeren ruokavaliota, jossa liha-tuotteet ovat enemmän mausteen kuin pääruuan asemassa. Lihan syönnin vähentämisellä on suuri vaikutus ilmastonmuutoksen torjumiin. Jo maltillinenkin kasvissyönti on maailman mitassa kestävä ruokavalio.
- Paastonaikana voit kokeilla lihatonta ruokavaliota.

Voit tarkistaa mahdollisuutesi vähentää kasvihuonekaasupäästöjä esimerkiksi seuraavan EU:n laskurin avulla: **www.mycarbonfootprint.eu/fi/carbon-calculator1.asp**

LÄHTEET:

Suurin osa tässä esitetyistä vinkeistä on peräisin sivustosta ec.europa.eu/environment/climat/campaign/walk_fi.htm

Muita lähteitä ovat mm.

www.sll.fi/luontojajymparisto/energiajailmastonmuutos/ukk2007

www.motiva.fi (energiansäästön palvelukeskus)

Wikipedia

www.martat.fi/neuvonta/ymparisto/ilmasta_iloa

Kirkon ympäristödiplomin käsikirja 2005:

www.evl.fi/ymparistodiplomi

3.3. SUOSITUKSET KIRKON HALLINNOLLE

Suosituksset pähkinänkuoressa

Kirkkohallitus

- Kirkkohallituksen ympäristöohjelma laajennetaan kattamaan koko keskushallinto
- matkustussääntö ja hankintasääntö päivitetään tarpeen mukaan ilmastomuutoksen hillinnän ja muiden ympäristötekijöiden näkökulmasta ja laajennetaan kattamaan koko keskushallinto
- ilmastoon ja ympäristöön liittyviä hankkeita hoidetaan Kirkkohallituksessa koordinoitusti. Ne ovat läpäisyperiaatteella mukana kaikkien yksikköjen toiminnassa.
- kirkon ympäristödiplomin käsikirja päivitetään kirkon ilmasto-ohjelman mukaiseksi

Kirkolliskokous

- ilmasto-ohjelmassa esitetyt toimenpiteet resursoidaan kirkon keskusrahaston talousarviossa

Tuomiokapitulit

- tuomiokapituleissa suoritetaan ympäristökatselmus ja laaditaan ympäristö-ohjelma
- hiippakuntiin perustetaan ympäristötyöryhmä, jos sellaista ei vielä ole. Ympäristötyöryhmän tehtävänä on tukea seurakuntia ilmastomuutosta hillitsevässä toiminnassa sekä edistää seurakuntien ympäristödiplomiprojekteja.
- piispantarkastuksissa otetaan esille seurakuntien toimet ilmastomuutoksen hillitsemiseksi

Kirkkohallitus

- Kirkkohallituksen ympäristöohjelma laajennetaan kattamaan kaikki keskushallinnon toimijat.
- Kirkon keskushallinnon matkasääntö laajennetaan kattamaan koko keskushallinto ja päivitetään siten, että se entistä selvemmin ottaa huomioon ympäristö- ja ilmastonäkökohdat ja suosii julkisten kulkuneuvojen käyttöä.
- Kirkon keskushallinnon hankintasääntöä päivitetään siten, että se entistä selvemmin edellyttää ympäristö- ja ilmastonsuojelunäkökohtien

huomioonottamista hankintatoimessa. Ilmasto- ja ympäristövaikutukset otetaan yhdeksi valintakriteeriksi palveluja ja hankintoja kilpailuttaessa. Tarkistetaan, että hankintasääntö kattaa koko keskushallinnon.

- Keskushallinnon toimintaan liittyviä kokouksia ja neuvotteluja toteutetaan etäneuvotteluina informaatiotekniikkaa hyödyntäen, silloin kun se on perusteltua. Tarvittavan tekniikan hankkiminen priorisoidaan kirkon tietohallintostrategiassa.

- Kirkkohallituksen eri yksiköt kiinnittävät erityistä huomiota ilmasto- ja ympäristökysymyksiin valvoessaan ja ohjeistaessaan seurakuntia esim. rakennus- ja maankäyttöasioissa.
- Kirkkohallitus laatii seurakunnille uudisrakentamiseen sekä rakennusten korjaus ja perusparannustyöhön liittyvät ohjeet, joissa näkökulmana on ilmastomuutoksen hillitsemisen lisäksi ilmastomuutokseen sopeutuminen.
- Sijoitustoiminnassa tulee noudattaa kirkon vastuullisen sijoittamisen ohjeita, joihin sisältyy ympäristökysymysten ottaminen huomioon.
- Ilmasto- ja ympäristökysymysten koordinointi Kirkkohallituksen eri toiminnoissa resursoidaan riittävällä tavalla (vastuut, työaika jne.).
- Kirkkohallituksen toiminnallinen osasto sisällyttää ympäristökasvatuksen soveltuvin osin yksiköiden perustehtävään.
- Jumalanpalveluselämän ja musiikkitoiminnan yksikkö tuottaa edelleen seurakuntia varten luomakuntaan, ympäristö- ja ilmastokysymyksiin liittyvää jumalanpalvelusaineistoa (luomakunnan sunnuntai, rauhan rukouspäivä ym.).
- Kirkon tutkimuskeskus edistää ja tukee ekoteologiaan sekä kirkon toiminnan ilmasto- ja ympäristövaikutuksiin liittyvää tutkimusta.
- Kirkon tiedotuskeskus laatii ilmasto-ohjelmaa edistävän viestintäsuunnitelman.
- Kirkkohallitus seuraa ympäristö- ja ilmastomuutosasiassa käytävää keskustelua ja osallistuu siihen.
- Kirkon koulutuskeskus sisällyttää ilmaston ja muut ympäristökysymykset osaksi koulustoimintaansa.

- Eri koulutusalojen seurantaryhmien tehtäviin lisätään ilmasto- ja muun ympäristökasvatuksen edistäminen yhteistyössä kirkon virkoihin kouluttavien oppilaitosten kanssa.
- Kirkon ympäristödiplomin käsikirja päivitetään kirkon ilmasto-ohjelman mukaiseksi.
- Seurakuntien ja niiden jäsenten käyttöön laaditaan ympäristö- ja ilmastomuutoksen vaikutusta laskeva mittari esimerkiksi evl.fi-verkkopalveluun liittyvänä sovelluksena.

Kirkolliskokous

- Kirkon ilmasto-ohjelma annetaan tiedoksi kirkolliskokoukselle. Ilmasto-ohjelmassa esitetyt toimenpiteet resursoidaan kirkon keskusrahaston talousarviossa.
- Kirkolliskokouksen toiminta sisältyy kirkkohallituksen laatimaan keskushallinnon ympäristöohjelmaan. Matkustamisesta ja kokouksista annetut ohjeet koskevat myös kirkolliskokouksen toimintaa.

Piispainkokous

- Kirkon ilmasto-ohjelma annetaan tiedoksi piispainkokoukselle.
- Piispainkokouksen toiminta sisältyy kirkkohallituksen laatimaan keskushallinnon ympäristöohjelmaan.

Tuomiokapitulit

- Tuomiokapituleissa suoritetaan ympäristökatselmus ja laaditaan ympäristöohjelma,

jossa ilmastomuutoksen hillitseminen otetaan erityisesti huomioon.

- Seurakuntien ympäristökasvatuksen tukeminen ja edistäminen liitetään pysyväksi osaksi hiippakunnan koulutus- ja kehittämistoimintaa.
- Tuomiokapituli suosittelee seurakunnille kirkon ympäristödiplomin hankkimista ja tukee seurakuntia diplomihankkeissa tarjoamalla asiantuntija-apua.
- Kaikkiin hiippakuntiin perustetaan ympäristötyöryhmä, joka asiantuntijatyöryhmänä seuraa ja kehittää hiippakunnan ympäristö- ja ilmastoasioihin liittyvää toimintaa (useissa hiippakunnissa tällainen työryhmä on jo olemassa).
- Piispantarkastuksissa otetaan esille seurakuntien toimet ilmastomuutoksen hillitsemiseksi ja puutteita havaittaessa suositellaan ympäristökatselmuksen suorittamista, ympäristöohjelman laatimista sekä ympäristödiplomin hankkimista

3.4. SUOSITUKSET KIRKON PALVELU- JA LÄHETYSJÄRJESTÖILLE SEKÄ KIRKON ULKOMAANAVULLE

- Kirkon palvelu- ja lähetysjärjestöille sekä Kirkon Ulkomaanavulle (KUA) suositellaan ympäristöohjelman laadintaa tai jo olemassa olevan ohjelman päivittämistä tarvittaessa. Ohjelmassa tulisi huomioida ilmastomuutoksen hillitseminen sekä kotimaan että ulkomaan toiminnassa ja ilmastomuutoksesta nyt jo kärsivien auttaminen.
- JÄRKI-sopimuksia (järjestöjen ja kirkkohallituksen tekemät sopimukset) tehtäessä järjestöiltä edellytetään ilmasto- ja ympäristönäkökohtien huomioon ottamista omassa toiminnassaan. Sopimuksissa määritellään kirkon palvelujärjestöjen tehtävä ympäristökasvatuksessa ja ilmastomuutosta hillitsevässä toiminnassa.

3.5. HAASTEET SUOMALAISELLE YHTEISKUNNALLE

Ilmastomuutos vaatii kuluttajilta arvojen muutosta ja elinkeinoelämältä tukea kestävämmille kulutustottumuksille. Kolmas keskeinen toimija on julkishallinto: kunnat, valtio, Euroopan Unioni ja muut kansalliset ja ylikansalliset järjestelmät, jotka laativat lakeja ja luotsaavat yhteiskuntien kehitystä. Suomen evankelis-luterilainen kirkko tukee päätöksentekijöiden pyrkimyksiä ilmastomuutoksen hillitsemiseksi. Esimerkiksi seuraavat toimet ovat haasteita suomalaiselle yhteiskunnalle.

Ilmastoystävällisiä tuotteita suositaan lainsäädännöllisin ja verotuksellisin keinoin.

Erityisesti energiantuotannossa ja liikenteessä fossiilisten polttoaineiden käyttö on saatava nopeasti vähenemään. Fossiiliset polttoaineet eivät voi jatkossa olla halvempia kuin uusiutuva energia. Uusiutuvan energian tuotantoon on investoitava voimakkaasti. Biopolttoaineet ja ilmastoystävällinen sähkö on saatava myös kuluttajan näkökulmasta taloudellisesti kilpailukykyisiksi vaihtoehdoiksi.

Ilmastoystävälliseen liikenteeseen panostetaan. Kunnat ja valtio ovat avainasemassa ilmastoystävällisen liikenteen kehittämisessä. Pyöräilyn tulisi olla lyhyillä matkoilla houkutteleva ja turvallinen vaihtoehto. Pitemmillä matkoilla raideliikenne on tehokkainta. On tärkeää, että valtakunnallista rataverkkoa pidetään yllä ja kehitetään. Edullinen ja turvallinen liityntäpysäköinti asemien läheisyydessä saa yksityisautoilijat vaihtamaan mielellään junaan tai bussiin. Suurissa kaupungeissa voidaan joutua ottamaan käyttöön myös tietullit.

Energian käyttö käännetään laskuun. Päästöttömän energiateknologian nopeasta kehityksestä huolimatta rajattomaan energiantuotantoon ei ole näköpiirissä kestäviä ja kustannustehokkaita keinoja. Jottei energian hinta nousisi liikaa, on Suomen lähivuosina Ruotsin mallin mukaan käännettävä energian kokonaiskäyttö laskuun. Tämä voi vaatia tiukennuksia rakennusmääräyksiin, kiinteistöveron painottamista vajaakäyttöisiin ja huonosti eristettyihin kiinteistöihin sekä muutoksia ajoneuvoverotukseen. Aluepoliittisin ratkaisuin ja yhdyskuntasuunnittelun kautta voidaan ihmisten ja tavaroiden liikumia matkoja vähentää ja lyhentää.

Talouden annetaan kasvaa kestävästi. Moni yritys on jo eettisissä periaatteissaan sitoutunut yhteiskuntavastuuseen, johon kuuluu taloudellinen, sosiaalinen ja ekologinen ulottuvuus. Kohtuullisuuden periaatteiden on näyttävä entistä enemmän käytännössä, jotta vastuu voidaan kantaa myös tulevaisuudessa. Elinkeinopolitiikassa on tärkeää kannustaa kaikkia yrityksiä tuottamaan kasvua energiatehokkaasti. Uusilla investoinneilla on viisasta panostaa ympäristöinnovaatioihin, informaatioteknologiaan ja palvelusektoreille, jotta kansantalouden riippuvuus ilmastolle haitallisesta tuotannosta vähenisi.

Hiilinieluja lisätään. Hiiltä sitoutuu maaperään erilaisissa biologisissa ja fysikaalisissa prosesseissa. Hiilen talteenottoteknologialla (CCS) pystytään täyttämään osa päästövähennystarpeesta. Luonnollisia hiilinieluja on vahvistettava: metsien ja

soiden hiilisisältöä voidaan lisätä. Kansainvälisellä yhteistyöllä pysäytetään trooppisten sademetsien tuhoutuminen. Luonnonvarojen käytössä on erityistä huomiota kiinnitettävä siihen, ettei heikennetä luonnon sopeutumiskykyä ilmastonmuutoksen edetessä.

Toisia maita ja niiden kansalaisia autetaan ilmastoystävällisissä valinnoissa. Nopea siirtyminen ilmastoystävälliseen yhteiskuntaan vaatii investointeja, joihin vähävaraiset eivät kykene. Kioton pöytäkirjaan sisältyvät joustomekanismit ovat yksi keino, jolla kehittyneet maat voivat auttaa vähemmän kehittyneitä maita tarvittavien uudistusten tekemisessä, mutta päästöoikeuksien saaminen ei saa olla kehitysyhteistyön päämotiivi. Kulttuurien välinen kehitysyhteistyö on ymmärrettävä kaksisuuntaiseksi prosessiksi: yhtä lailla suomalaiset tarvitsevat kehitysapua kulutuskeskeisestä elämäntavasta irrottautumiseksi.

Myös kotimaan aineellisiin kehityshankkeisiin

tarvitaan julkista tukea. Esimerkiksi maatalousyrittäjille voidaan myöntää investointitukea tilakohtaisen biokaasuvoimalaitosten rakentamiseen. Pientaloihin ja kesämökeille voidaan valtion tuella asentaa aurinko-, tuuli- ja maalämpöyksiköitä. Kenenkään edellytykset tyydyttää perustarpeitaan eivät saa ilmastonmuutoksen hillitsemisen vuoksi heikentyä. Oikeudenmukaisinta on, että vastuun kantavat ne, jotka kuluttavat yli oman tarpeen.

Aiheutettu vahinko korvataan. Teollistuneilla mailla on moraalinen velvollisuus korvata päästöjensä aiheuttama vahinko niille, jotka kärsivät ilmastonmuutoksesta enemmän kuin ovat siihen syllisiä. Tämä merkitsee vahvaa osallistumista kehitysohjelmiin, joilla kehitysmaat sopeutuvat jo aiheutettuun ilmastonmuutokseen. Ilmastopakolaisten vastaanottamiseen on lisäksi varauduttava. Myöskään kotimaassa valtiolta ei voi paeta vastuutaan mahdollisista tulva- ja metsätuhoista, mikäli ilmastonmuutoksen torjunnassa viivytellään.

Kirkko tukee asennemuutosta. Ilmastonmuutos on sekä kansallisesti että globaalilla tasolla yksi tärkeimmistä haasteista, joihin vallanpitäjät kaikilla hallinnonaloilla joutuvat vastaamaan. Ratkaisukeinoja on onneksi jo olemassa runsaasti, nyt kysytään rohkeutta tarttua niihin. Tulevat sukupolvet tulevat varmasti vaatimaan tämän päivän päättäjät tilille: tehtiinkö ilmastonmuutoksen torjumiseksi kaikki voitava, vai lykättiinkö ratkaisujen tekemistä mukavuussyistä?

MUIDEN KIRKKOJEN SEKÄ KIRKKOLIITTOJEN KANNANOTTOJA ILMASTOKYSYMYKSEEN

Ruotsin evankelisluterilainen kirkko

Ruotsin arkkipiispa Anders Wejryd on kutsunut marraskuussa 2008 koolle uskontojen välisen, ilmastomuutokseen liittyviin kysymyksiin keskittyvän konferenssin. Upsalan uskontojenvälinen ilmasto-konferenssi (The Uppsala Interfaith Climate Conference) rakentuu kansainvälisten erityisasiantuntijoiden varaan, mutta sen ympärille on tarkoitus koota myös seminaareja ja muita tapahtumia. Arkkipiispan mukaan haasteeseen on vastattava yhdessä muiden uskontokuntien kanssa: *”Meillä on yhteinen tehtävä tulevaisuuden ja toivon välittämisessä, mutta myös sen kaiken tekemisessä, mitä ilmaston ja ympäristön puolesta voidaan tehdä. Tarvitaan ’voimakokousta.’”*

Australian anglikaaninen kirkko

Joka kolmas vuosi kokoontuva Australian anglikaanisen kirkon kirkolliskokous keskusteli ilmastomuutoksesta ja sen vaikutuksesta köyhyyteen ja päätti, että jokaisen hiippakunnan tulee sitoutua oman ekologisen jalanjälkensä vähentämiseen. Hiippakuntien tulee tästä lähtien raportoida tuleville kirkolliskokouksille omien toimiensa vaikuttavuudesta. Kirkolliskokous velvoitti myös kirkolliskokouksen pysyvän komitean perustamaan asiantuntijaryhmän tutkimaan mahdollisuuksia lisääntyvän kuivuuden aiheuttamista vaikeuksista selviytymi-

seen. Lisäksi kirkolliskokous kehotti liittohallitusta omaksumaan YK:n vuosituhattavoitteet kehitysyhteistyöohjelmansa perustaksi ja lisäämään kehitysyhteistyön resursoinnin 0,7 prosenttiin kansantulosta.

Katolinen kirkko

Katolinen kirkko on hyvin huolestunut ilmastomuutoksesta. Monsignore Pietro Parolin toi katolisen kirkon näkökulmat esiin useassa yhteydessä YK:n yleiskokouksessa New Yorkissa syksyllä 2007. *”Ilmastomuutos on vakava ja ohittamaton haaste tutkijoille ja muille asiantuntijoille, poliittisille ja hallinnollisille johtajille, paikallisille viranomaisille ja kansainvälisille järjestöille samoin kuin jokaiselle yhteiskunnan sektorille ja ihmiselle.”* Katolinen kirkko muistuttaa, että on kaikkia koskettava moraalinen imperatiivi (ohittamaton eettinen velvoite) olla vastuussa ympäristön suojelemisesta. Monsignore Parolin peräänkuulutti kansainvälistä yhteistyötä ilmastomuutokseen liittyvien ongelmien ratkaisujen etsimiseksi ja ratkaisujen käyttöönottamiseksi. Erityisesti ympäristökasvatuksen keinoin on tarve etsiä maapallon väestön enemmistölle taloudellisesti mahdollisia tapoja kasvihuonekaasupäästöjen vähentämiseen ja ilmastomuutokseen sopeutumiseen, korostaa kestävästä kehityksestä ja vaalia puhdasta ympäristöä. Paavi Benedictus XVI

on todennut: *"Ympäristön suojeleminen, kestävän kehityksen tukeminen ja ilmastomuutokseen kohdennettu erityishuomio ovat yhteinen, totinen haaste koko ihmiskunnan muodostamalle perheelle."*

Ortodoksinen kirkko

Konstantinopolin ekumeeninen patriarkka Bartolomeus on tunnettu aktiivisuudestaan ympäristöasioissa. Hänen vaikutuskanavanaan toimii mm. järjestö Religion, Science and Environment (Uskonto, tiede ja ympäristö). Järjestön tarkoituksena on organisoida symposiumeja, joiden kautta pyritään edistämään yhteistyötä eri uskontojen, tiedeyhteisöjen ja ympäristöliikkeiden välillä. Vuodesta 1995 alkaen on järjestetty kuusi symposiumia, mm. vuonna 2003 Itämerellä ja viimeisimpänä vuonna 2006 Amazonjoella. Vuonna 2005 Montrealin ilmastokokoukselle lähettämässään lausunnossa patriarkka Bartolomeus katsoi, että ilmastomuutos on oire perustavanlaatuisesta moraalisesta ja hengellisestä häiriötilasta. Hän liitti ilmaston lämpenemisen ja maailman köyhien tilanteen yhteen.

Reformoitujen kirkkojen maailmanliitto

Reformoitujen kirkkojen maailmanliitto (The World Alliance of Reformed Churches) suosittaa Sveitsin reformaation keskeisen henkilön Jean Calvinin syntymän 500-vuotismuiston juhlistamista vuonna 2009 kompensoimalla ja leikkaamalla kasvihuonekaasuja. Maailmanliiton eksekutiivikomitean julkaisemassa kannanotossa todetaan Calvinin arvostaneen luomakuntaa Jumalan työnä. *"Luonnonvarojen haaskaus on loukkaus Jumalaa kohtaan. Meidän tulee olla vastuullisia luomakunnan taloudenhoitajia."*

Luterilainen maailmanliitto

Luterilaisen maailmanliiton (LML) neuvosto koostuu kesä-heinäkuussa 2008 Tansaniassa. Kouksen tema on: "Melting Snow on Mount Kilimanjaro: Christian Witness amidst the suffering Creation" (Kilimanjaron lumi sulaa: kristillinen todistus kärsivän luomakunnan keskellä). LML kehottaa jäsenkirkkojaan viettämään 29.7.2008 "ilmastomuutossunnuntaita" ja kiinnittämään muutenkin kaikin tavoin huomiota Jumalan kärsivän luomakunnan kysymyksiin.

Kirkkojen maailmanneuvosto

Kirkkojen maailmanneuvoston (KMN) eksekutiivikomitea kehottaa ilmastomuutosta koskevassa julkilausumassaan kaikkia Kioton sopimuksen allekirjoittajia sopimuksen "täyteen toteuttamiseen". Komitea toteaa, että Kioton sopimusta huomattavasti voimakkaammat vähennystoimenpiteet ovat tarpeen. Komitean mukaan kasvihuonekaasupäästöt ovat edelleen kestävää tasoa merkittävästi suuremmat ja jopa kasvavat. Eksekutiivikomitea kutsuu kirkkoja, kirkkojen järjestöjä ja ekumeenisia toimijoita vahvistamaan yhteistyötään ilmastomuutosta koskeissa kysymyksissä.

Lisäksi KMN kehottaa jäsenkirkkojaan ottamaan käyttöön liturgisessa elämässään erityisen "luomisen ajan" (Creation Time). Luomisen aika alkaa syyskuun alussa ja päättyy lokakuun toiseen sunnuntaihin. Syyskuun 1. on ortodoksisessa maailmassa luomakunnan suojelun päivä. Luomisen ajan jumalanpalveluksissa tulee kiinnittää erityishuomiota luomakunnan kysymyksiin ja ihmisen vastuuseen.

NUORTEN AIKUISTEN EHDOTUKSIA

Ehdotukset on kerätty Changemakerin järjestämissä nuorten aikuisten ilmastoilloissa Joensuussa 14.11.2007 ja Helsingissä 15.11.2007.

- Kirkko voisi myöntää ympäristöpalkinnon vuosittain.
- Rippikoulussa voisi nykyistä selvemmin opettaa luomisen teologiaa ympäristöasioihin linkitetynä. Tätä varten tarvittaisiin lisää materiaalia, jonka avulla ympäristöongelmiin perehtymätönkin voisi pitää monipuolisia oppitunteja aiheesta.
- Kotimaassa tulisi välttää lentomatkoja. Matkakuluja ei tarvitsisi korvata lentomatkoista.
- Ilmastoasioissa pitäisi tehdä tiivistä kansainvälistä yhteistyötä eri kirkkokuntien kanssa, koska ongelma on globaali.
- Kirkon tiloja pitäisi käyttää enemmän. Enemmän yhteiskäyttöä muiden yhteiskunnan tahojen kanssa.
- Ilmastonmuutos vaatii luopumista jostakin, mutta luopuminen antaa jotakin parempaa tilalle.
- On laitettava kohdalleen arvot, jotka ohjaavat ylimääräisen rahan käyttöä sekä kirkon että sen jäsenten taloudessa.
- Nöyryys, säästäväisyys ja vaatimattomuus on palautettava ihanteiksi.
- Esimerkkiä tulisi ottaa kirkon iäkkäistä jäsenistä, jotka tietävät miten elää vaatimattomasti.
- Kansankirkon perinteessä tarvitaan nykyistä enemmän "pakottamista", koska ilmastonmuutoksen hillinnässä vapaaehtoiset toimet eivät riitä.
- Kirkon on oltava edelläkävijä yhteiskunnassa, jopa suunnannäyttäjä.
- Kirkon tulee pitää ääntä Arkadianmäen suuntaan sen verran kuin on mahdollista.
- Kirkon ilmasto-ohjelman valmistelussa ja toimeenpanossa täytyy pyrkiä avoimuuteen antamalla jäsenille mahdollisuus esittää kommentteja ja keskustella.

Koonnut
Kirkon ilmasto-ohjelmatyöryhmän
jäsen Hermann Riikonen

Kiitollisuus, kunnioitus, kohtuus on Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ilmasto-ohjelman nimi. Kiitollisuus hyvän Jumalan lahjoja kohtaan herättää kunnioittamaan hänen luomakuntaansa ja suojelemaan sitä. Se saa myös etsimään kohtuullista elämäntapaa.

Kirkon ilmasto-ohjelmasta tehtiin aloite kirkolliskokouksessa keväällä 2007. Kirkkohallitus päätti samana syksynä asettaa työryhmän valmistelemaan esitystä kirkon ilmasto-ohjelmaksi.

Kirkkohallitus on täysistunnossaan 3.6.2008 hyväksynyt kirkon ilmasto-ohjelman.

Kirkon ilmasto-ohjelma sisältää suosituksia kirkon jäsenille oman elämäntavan pohjimiseksi ilmastonmuutoksen hillitsemisen näkökulmasta. Siinä on suosituksia seurakunnille ja kirkon keskushallinnolle sekä koko suomalaiselle yhteiskunnalle.

”Kirkolla on omaa annettavaa ilmastotalkoisiin. Nimenomaan ihmiskunnan yhteisistä talkoista on nyt kysymys. Kristillinen uskomme puhuttelee järjen lisäksi myös sydäntä. Ilmasto-ohjelman otsikossa on kolme sanaa: kiitollisuus, kunnioitus, kohtuus. Syyllisyys on lamauttavaa, se saa pysähtymään. Kiitollisuus Jumalan hyviä lahjoja kohtaan sen sijaan saa meidät liikkeelle. Kiitollisuus herättää ihmisen kunnioittamaan ratkaisuihmissaan luonnon omaa tasapainoa sekä ylistämään Luojaa hänen lahjoistaan”, sanoo arkkipiispa Jukka Paarma kirjan esipuheessa.

ISSN 1237-279X

ISBN 978-951-789-260-5 (nid.)

ISBN 978-951-789-261-2 (PDF)